Kč 20,– 5779 LISTOPAD 2018 *ROČNÍK 80*

רֹאשׁ חֹדֶשׁ ROŠ CHODEŠ

CHEŠVAN
KISLEV

VĚSTNÍK ŽIDOVSKÝCH NÁBOŽENSKÝCH OBCÍ
V ČESKÝCH ZEMÍCH A NA SLOVENSKU

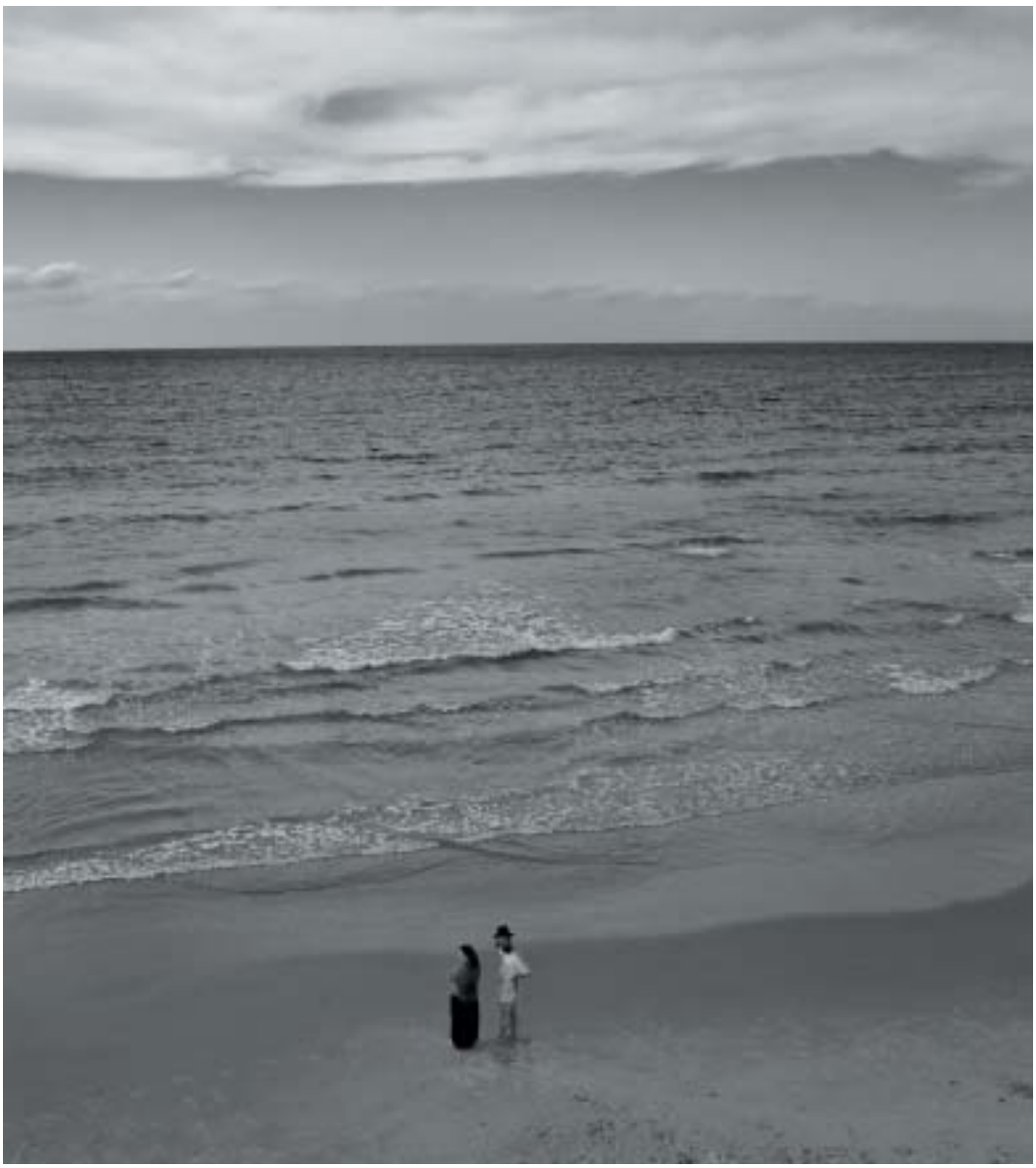

Na pláži.
(Foto z výstavy Karla Cudlína v galerii Czech Photo Centre v Praze.)

DEN VÁLEČNÝCH VETERÁNŮ

I letos potkáte od začátku listopadu v ulicích českých, moravských a slezských měst lidi s červeným mákem v klopě. Tento rok totiž pořádá společnost Post Bellum (www.postbellum.cz) už počtvrté veřejnou sbírku ke Dni válečných veteránů. Tento svátek se slaví 11. listopadu po celém světě, především v anglosaských zemích. Lidé z Post Bellum by byli rádi, kdyby více zakořenil i u nás. Aby si lidé (alespoň) jednou za rok připomněli ty, kteří bojovali na bojištích druhé světové války či v době nedávné sloužili např. v Iráku či Afghánistánu. V rámci kampaně, která upozorňuje na veřejnou sbírku, představuje Post Bellum i příběhy několika veteránů, které jsou zaznamenané v Paměti národa.

Každý, kdo si během sbírkových dní od **1. do 11. listopadu** pořídí symbol tohoto dne – květ vlčího máku –, přispěje do sbírky. Díky získaným penězům budou moci dokumentaristé pro archiv Paměť národa (www.pametnaroda.cz) natočit další vzpomínky válečných veteránů a lidí, kteří bojovali za svobodu a demokracii, za svobodné Československo.

Sbírková místa s kasičkami v rukou dobrovolníků budou opět v Praze i ve všech krajských městech. Loni bylo do sbírky zapojeno celkem 258 míst ve všech krajích, letos se postupně přidávají i další. Připnout si květ máku na klopu a přispět do sbírky mohou lidé také v mnoha knihovnách, kavárnách, obchodech a firmách. Seznam všech míst najdete na www.denveteranu.cz. V minulém roce se ve sbírce vybralo 750 tisíc Kč. (Máky se dávají za dobrovolný příspěvek, doporučený příspěvek je 30 Kč. Nebo si je lidé mohou koupit v e-shopu Paměti národa: z chráněné dílny za 80 Kč/ks; balení po 5 ks za 150 ks, viz http://eshop.pametnaroda.cz/kategorie/den-veteranu/.) *av*

SYNAGOGA V POLICI

Ve středu 24. října se v synagoze v Polici u Jemnice uskutečnil kontrolní den, na kterém byly předány práce, provedené dodavateli v letošním roce v rámci dlouholetého úsilí FŽO a Nadačního fondu Zecher rekonstruovat tuto cennou židovskou památku a zpřístupnit ji veřejnosti. Restaurátorské práce se týkaly klenby a východní stěny kromě soklových partií a části originálních omítek s výmalbou na bočních stěnách, rekonstrukce štukové římsy a odkryvu a konzervace barokních fragmentů omítek s písmem. Do stavebních prací spadaly schody z předsíně na galerii a omítky v předsíni a na galerii. S konstatováním, že vše je provedeno kvalitně a podle projektu, byly oba typy prací převzaty bez výhrad. Současně byl stanoven harmonogram na rok 2019, ve kterém, pokud nenastanou nepředvídatelné komplikace, budou veškeré restaurátorské i stavební práce dokončeny tak, aby mohlo nejpozději v listopadu dojít ke kolaudaci celé budovy. V turistické sezoně 2020 pak bude barokní synagoga z poloviny 18. století v Polici u Jemnice po rekonstrukci, probíhající od roku 2004, zpřístupněna veřejnosti. *jd*

AKTUALITY

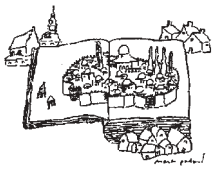

KAMENY V POLNÉ

Na Vysočině v Polné byly začátkem října 2018 v horní části Sezimova náměstí zasazeny do chodníku další kameny zmizelých. Vedle už na jaře instalovaného kamenu mladé Marty Baschové přibyly ještě kameny dalších členů rodiny – rodičů Otty a Irmy Baschových a také bratra Zdeňka, vše před jejich někdejším domem na horním konci Sezimova náměstí. *bb*

BIS A HIZBALLÁH

Úspěch celosvětového měřítka si může připsat česká Bezpečnostní informační služba (BIS). Od počátku roku 2017 spolupracovala se zahraničními bezpečnostními službami na rozkrytí a zneškodnění sítě hackerských serverů, které prostřednictvím sociálních sítí napadaly mobilní zařízení. Jejich provozovatelem bylo „téměř s jistotou“ militantní šíitské hnutí Hizballáh, uvádí ve zprávě šéf BIS Michal Koudelka. Krásné ženy toužící po seznámení oslovovaly na Facebooku muže z celého světa. Konverzace se rozvíjela nadějně. Když přešla do intimních podrobností, poslala dotyčná odkaz na „bezpečnější aplikaci“. Tato komunikační aplikace ovšem obsahovala špionážní kód, který hackerům umožnil přístup k veškerému obsahu mobilu, včetně informací o pohybu jeho majitele. Profil byl samozřejmě falešný a romance se nekonala. Část serverů byla umístěna v ČR, část v nespecifikovaných zemích EU a další část v USA. Ovládací a kontrolní zařízení se nacházelo na Blízkém východě. Z blízkovýchodní oblasti pocházela i část obětí. Zpráva BIS neuvádí výslovně Izrael, ale zmiňuje, že cílem byli také muži z Ameriky, střední a východní Evropy. *ztis*

STRANA PŘÍMÉ DEMOKRACIE

Česká policie odložila všechna trestní oznámení podaná proti výrokům Tomia Okamury a jeho stranického kolegy Miloslava Roznera (SPD) ohledně romského tábora v Letech u Písku. Nejsou prý trestným činem. Předseda strany SPD Tomio Okamura v lednu v krátkém rozhovoru pro DVTV prohlásil, že „byl osloven řadou židovských obětí Osvětimi, které nechápou, proč stavíme na stejnou úroveň tábor v Letech“, o němž dodal, že „nebyl oplocen a lidé se tu mohli volně pohybovat“. Toto tvrzení opřel o titul neexistující knihy. Okamura se později za výroky, které mimo jiných odsoudila i pražská židovská obec, omluvil. Poslanec Rozner při kritice odkupu vepřína nedaleko pietního místa poznamenal, že tábor v Letech byl „neexistující pseudokoncentrák“. *ztis*

OBSAH

Richard Weiner: *Presidentovo poselství* **3**
Sidra na tento měsíc **4–5**
Reciproční záležitost rozhovor s Benjaminem Millerem **6–7**
Král knoflíků Jindřich Waldes **8–9**
Chabad na Mars? – Jak si některé vlády vybírají své Židy **10–11**
Ráj a jeho konec **12–13**
Kolnoa podruhé – další ročník Festivalu izraelského filmu **14–15**
Campagna di Roma III. – Přístav Ostia Antica a jeho synagoga **16–17**
Zemřela Anna Lorencová **17**
Ján Sedal: SMS básně **18**
Gert Heinrich Wollheim **19**
Recenze knihy *Jak probudit Ivy* **20**
Izrael: *Nejvlivnější Žid* **21**
Výběr z českých médií **22**
Kalendárium **23**
Zprávy, kultura, inzerce **24–27**
Zprávy ze světa **28**

Richard Weiner
PRESIDENTOVO POSELSTVÍ

V roce 1918 nastoupil Richard Weiner do redakce Lidových novin. *Stal se očitým svědkem událostí spjatých se vznikem Československé republiky. Byl všude, na pražských ulicích i v síních, kde probíhala důležitá jednání, později se účastnil mírové konference v Paříži. O všech těchto událostech psal ve svých vtipných fejetonech, vydaných v roce 1919 pod titulem* Třásničky dějinných dnů. *Fejeton* Presidentovo poselství *uzavírá první část knihy, věnovanou událostem v Praze na sklonku roku 1918, tedy právě před sto lety…*

Jeden ze salonů ministerské rady; nikoliv ten největší, zato však, takříkajíc, nejdůstojnější: bývalá síň audienční. Rudé hedvábné čalouny, zlaté lišty, tři benátské lustry, holandské obrazy námořních bitev. Před prostředními dveřmi malé stupátko pokryté perským kobercem, je půl druhé. Poslanci a novináři stoupají po hlavním schodišti. Na třetím nádvoří, pod velikým balkonem, naproti katedrále, předjíždějí automobily ministrů a cizích poselství. Způsob: à la samostatný státní život: od té chvíle, co přibyla hlava státu, i státní automobily jezdí jaksi diskrétněji a obřadněji. Odstín: demokratický; poslanci v trůnní síni kouří. Také automobily kouří; zadem. To však není demokracie; toť špatný benzin. – Předseda Tomášek odkoukal včera na dlouhé a pomalé cestě Prahou fortele pořadatelů. Vykazuje místa žurnalistům, poslancům; cizích zástupců si nevšímá; ti znají už ceremoniel presidentských a královských poselství. U nás si ho teprve tvoříme, totiž předseda Tomášek ho tvoří, a odstín je zase demokratický; hle, předseda Národního shromáždění, asistován místopředsedy Hainem a Udržalem, vlastnoručně rozestavují židle pro cizí hosty, čelem k presidentskému stupátku. Jsou při tom hluční, rozšafní, bodří. Generál Piccioni, silný nos, krásné čelo, mocné lícní kosti, bleděžlutý malý knír, všecek velmi marciální, krásný a prostého chování, prohlíží si parkety. Na prsou český válečný kříž. Vedle něho sir Thomas Montgomery-Cuningham, rozložitý, energického a trochu brutálního vzhledu, ale jak se zdá bon enfant přesto, v postoji nadmíru ležérním baví se s dr. Boučkem. Dr. Bouček je totiž největší český anglofil. Ten mladý francouzský důstojníček s tím velmi dlouhým vicomteským jménem a kterého slečinky nechtějí z Prahy pustiti, má jako vždy žluté polobotky, hodně vytažené kalhoty a šedivé, vyšívané punčochy. Dobrá! – proč by ne?!

TGM. Kresba Bedřich Fritta, 1934.

Postranní dvéře se otvírají: dr. Kramář s hlavou jaksi zrudlou a naježenou, s očima blýskavýma; ministr Švehla, okuláry s kostěnými obroučkami, vyhlíží „très ministériel“, typ John Bull; dr. Soukup, delší než jindy a děsně rudý: buď plakal, nebo dobře obědval; on pláče snadno; dr. Winter, vzhled: jako by se nechumelilo; dr. Stránský jaksi tuze skromný a jaksi zvědavý; staví se hodně dozadu a „vykukuje“. Celkem jich je sedmnáct. Postavili se v tak malebnou skupinu, jako by to byli nastudovali podle historických obrázků s očíslovanými hlavami. Docela vzadu za nimi Božinov, vyjevený blondýn s dr. Markovičem, nabraným brunetem.

Masaryk! Ku podivu, jak pojí skromnost s hrdým sebevědomím. Je odpočatý. Tvář lehce zardělá. Skřipec. Knír převislý, podobně jak ho Vrchlický nosíval. Dnes, kdy je oděn v žaket, vyniká neobyčejná štíhlost a elegance postavy. Profil nade vše pomyšlení jemný. Když při čtení vzhlédne, má pohled jako na svém portrétu od Švabinského: je v něm pravda, zpytavost, skromnost, pevnost, úžasná energie a cosi záhadného, čím jako by pravil: „Věřte! Sám jaksi nedovedu říci, proč právě tak a ne jinak. Hle jsem přesvědčen. Vy mně věřte!“ Jeho zjev prozařován je neporušenou čistotou. Díváte-li se déle, tu jako by znenáhla všecek duchověl. Někdy je až teskno z neomezené úcty a víry, jakou vnuká. Ale v kritickém okamžiku, kdy jako by se lidsky již již vzdaloval, probudí v srdci vašem lásku. Pociťujete, jak neznáma je mu touha zalíbiti se. Neusměje se. Hledí vážně, ba bledí přísně, jeho hlas je hebký, ale málo modulovaný. Monotónně čte historii své činnosti. Hlasu, jenž zní poněkud nosově a jenž zdaleka připomíná hlas aristokratův, téměř nepozvedne. Nepronese jediné řečnické příkrasy. Řeč plyne jako pruh stříbřité šedi a věty jsou stavěny jednoduše. A přece! Jak lapidární je toto prosté účtování. Manuskript drží oběma rukama. Jen velmi zřídka uvolňuje pravici a zdvihá ukazováček. Nuže, představte si tuto asketickou mluvu a tuto skoupou gestikulaci při větách, jež znějí: „Prohlašuji s největším důrazem, že jsme nevzali od spojenců ani krejcaru. Že jsme, pronášejíce obžaloby na své utlačovatele, nepoužili ani jediné lži a ani jediné tak zvané diplomatické chytrosti. Že naše poslání bylo z nejčistších, jaká kdy svět viděl.“

Představte si toto prohlášení zdrcující svou ohromnou mravní krásou a představte si, že toto prohlášení hudebně a modulačně se neliší ani o vlas od toho, co předcházelo.

Zazní burácející potlesk. Masaryk stojí a čeká. Nepohnul v obličeji ani brvou. Ale vznesl ruku a přihladil knír. – A náhle, bez přechodu, hlas poklesl.

(*pokračování na str. 23*)

KOMENTÁŘ K TÓŘE PRO TENTO MĚSÍC

SÁŘIN ŽIVOT (CHAJE SARA)

Avram a Nachor si vzali ženy, jméno ženy Avramovy bylo Saraj a jméno Náchorovy ženy Milka, dcery Harana, otce Milky a Jisky. Již z textu samého (1M 11,29) je patrné, že uvedení jména Jiska, na něž už později v Tóře nenarazíme, nabývá smyslu jen ve vztahu ke jménu Avramovy ženy Saraj. Talmud proto jméno Jiska pokládá za původní jméno Saraj, odvozené z aramejského „hledět, předvídat".

Tato až do vysokého věku neplodná žena vstupuje do vyprávění Tóry jako pasivní průvodkyně svého muže. Její závislost vrcholí, když ji její manžel z obavy, aby kvůli její kráse nepřišel o život, požádá, aby se vydávala za jeho sestru, a ona se bez protestu nechá odvést do faraonova domu. Ke změně jejího chování došlo až po jejich návratu z Egypta, kdy ztratila naději, že by ještě otěhotněla. Přiměla svého muže, aby pojal za ženu její služku a počal vytouženého syna s ní. I to je však ještě možné pokládat za výraz oddanosti manželovi, jemuž Bůh opakovaně slibuje potomstvo.

Když však Hagar otěhotní a začne se nad ni povyšovat, pasivita Saraj je u konce. Stěžuje si mu, že tomu sám neučinil přítrž, ale Avram jí řekne: *Učiň jí, jak uznáš za správné, a Saraj ji pokořovala a ona od ní utekla* (1M 16,6). Před smrtí v poušti však Hagar zachránil Bůh, a když se vrátila ke své paní, podřídila se jí a porodila syna, Saraj se opět smířila se svou pozicí, ale jen do doby, kdy sama otěhotněla a v devadesáti letech porodila Avrahamovi Jicchaka (Bude se smát). Tehdy si všimla, že se jí směje Hagařin syn, a rezolutně požádala svého muže, ať služku s jejím synem vyžene, protože *syn téhle služky nebude dědit s Jicchakem, mým synem!*

Její požadavek se zdál Avrahamovi tak krutý, že by jí nevyhověl, kdyby sám Bůh nepotvrdil její slova. Řekl mu: *Udělej všechno, co ti Sára říká, poslechni ji, poněvadž ti sémě bude povoláno v Jicchakovi!* (21,12). Hospodinova slova vrhají na Sáru nové světlo. Nutí nás vrátit se k začátku příběhu. Píše se tam (11,31), že *Terach vzal svého syna Avrama a svého vnuka Lota, Haranova syna, svou snachu Saraj, ženu svého syna Avrama, a vyšli s nimi z Ur Kasdim, že půjdou do země Kenaán, došli ale do Charan a usadili se tam.* Zamyslíme-li se nad slovy, že *vyšli s nimi z Ur Kasdim* v rámci celé věty, je zřejmé, že ti, s nimiž ostatní vyšli, byli Saraj s Avramem, kteří pak také po Terachově smrti *do země Kenaán došli.* Avraham se Sárou jsou dvojice, nerozlučná nejen v čase, ale především ve společném vztahu k Bohu a v očekávání, kdy se jeho sliby naplní.

Marc Chagall: *Sára a andělé.*

Bůh mluví s Avrahamem, což manželku jako jednající postavu staví do jeho stínu, ale když mu Bůh řekl „udělej všechno, co ti Sára říká, poslechni ji", bylo to ve chvíli, kdy ji Avraham poslechnout nechtěl. A on ji poslechl, jako ji ostatně poslechl, když mu dala za ženu Hagar a nejspíš i dříve. Muži je dáno rozhodovat, protože je zkoušen, ale žena jako ona zkoušena být nemusí, zná Boha jako toho, kdo zavírá a otevírá její lůno. Proto když slyšela, že Bůh slibuje Avrahamovi, že se jí narodí syn, smála se ve svém nitru, *to se já dožiji blaha, když už jsem zvetšela, a můj pán je stařec?* Hospodin však převádí její myšlenku ve vtip: *Je snad pro Hospodina něco nemožné?* (18,12). Já jsem tvůj skutečný a věčný pán, a ty o mně mluvíš jako o starci?

Mohlo by se zdát, že když vyhnala Hagar s jejím synem, šlo jí jen o majetek, který chtěla získat pro svého syna. Bůh však Avrahamovi řekl: *Poslechni ji, poněvadž ti sémě bude povoláno v Jicchakovi,* a tím je jasně řečeno, že i dědictví, o němž mluví Sára, je duchovním odkazem jich tří. K tomu se upínala víra obou manželů v době, kdy Bůh uzavřel její lůno, a tím spíše po Jicchakově narození. V něm se mělo splnit, že jejich potomstvo dostane zemi Kenaán do *věčného držení* (17,8) a naplní se i předchozí slib, že *těm, kteří ti žehnají, budu žehnat, a proklínat ty, kteří tě proklínají, tak se tebou budou žehnat všechny pozemské rody!* (12,3).

Právě toto dědictví si Bůh od Avrahama vyžádal za oběť, když poté zkoušel Avrahama a řekl mu: *Nuže, vezmi Jicchaka, a odejdi sobě do země Morija a pozvedni ho tam k celooběti na jedné z hor* (22,2). Zatímco pak text sleduje, jak otec se synem tuto žádost plní, zdá se, že matka o ničem z toho nemá tušení. Hned následující kapitola však naznačuje, že tomu tak nebylo. Když se Avraham po spoutání a vykoupení Jicchaka beranem vrátil ke svým mládencům, kteří jej pod horou Morija očekávali, zdůrazňuje text, že *Avraham bydlil v Berševě.* Na začátku následující kapitoly však najde Sáru v Kirjat Arba (městu čtyř) mrtvou (23,2): *a Avraham (tam) přišel, aby nad ní truchlil a oplakal ji* a pohřbil ji tam.

Sára se tedy o úmyslech svého muže dozvěděla, jen příliš pozdě, aby mu mohla zabránit syna obětovat. Proto se naskýtá zvláštní paralela mezi zástupnou obětí berana za Jicchaka a Sářinou smrtí. Také tento beran se opozdil, aby Bůh získal čas vyzkoušet Avrahama. Zapletl se svými rohy do křoví a řada midrašů vidí v jeho opoždění Satanovu práci. Nepochybně měl prsty i v tom, že odvedl Sářiny myšlenky od podezření, co má její muž za úmysly, když opustil dům, aniž by jí o tom předem něco řekl.

Tato zkouška, při níž Avraham poznal, že jeho věrnost Bohu je tak pevná, že si neosobuje ani svou víru, byla zkouškou poslední, a proto jí Bůh obětoval život předvídavé Sáry. I to byl důvod, proč Avraham trval na tom, že nepřijme k jejímu uložení jeskyni Machpela darem, ale koupil ji od Chetity Efrona do věčného držení. Nebyly tam uloženy jen tři páry praotců a pramátí Izraele, ale také Adam s Chavou, již vzal Bůh z člověka, aby měl *ezer kenegdo*, pomoc, jež bude jakoby proti němu při jeho sebepoznávání. Chevron jako Kirjat Arba je „městem čtyř" párů prarodičů budoucího člověčenství.

Efraim K. Sidon

TOLDOT (1M 25,19–28,9)
Proč měl Jicchak rád Esava?

Jaakov a Esav spolu bojovali už v matčině lůně, jako by jim již před narozením bylo určeno, aby se stali nepřáteli. Nelišili se jen povahou a vzhledem, ale také tím, jaké místo zaujímali v rodičovských srdcích. Zatímco matčiným miláčkem byl mladší Jaakov, otec měl raději Esava: „Chlapci vyrostli, Esav byl polním mužem, jenž se vyzná v léčkách, a Jaakov byl prostý muž, sedající ve stanech. Ale pro úlovek ve svých ústech miloval Jicchak Esava, a Rivka milovala Jaakova.“ (1M 25,27–28)

Zatímco Rivka se řídila Božím proroctvím o tom, že mladší syn bude otcem silného národa a starší syn bude sloužit mladšímu, Jicchak jako by toto proroctví neznal, jako by nevěděl, jak je Esav divoký a popudlivý.

Lze ale skutečně vzít doslova tvrzení, že Jicchak miloval Esava, neboť měl rád pochoutky, které pro něj lovil? Klasickou odpověď poskytuje doslovné čtení textu. Jicchak miloval Esava kvůli „úlovku ve svých ústech“: Esav lapil otce do pasti „svých úst“, tzn. dokázal ho oklamat svými řečmi. (Raši to dokazuje lstivým dotazem, jak se odděluje desátek ze soli a slámy. I když musel Esav vědět, že desátek se odděluje jen ze zemědělských plodin, ptal se takto otce, aby předvedl, jak přísně dodržuje příkazy.)

Tradiční odpověď tedy zní, že Jicchak miloval Esava, protože ho vlastně neznal. Ale není možný i jiný výklad? Že ho miloval právě proto, že *věděl*, jaký Esav je? Někdy zmůže láska víc než výčitky. Možná se nám Tóra snaží naznačit, že Jicchak měl rád Esava proto, že věděl, že jednoho dne mu starší syn způsobí bolest, ale že morální odpovědnost od rodiče žádá, aby nad nezvedeným dítětem nezoufal a neodmítal ho. Esav otcovskou lásku opětoval, ale zůstal tím, kým byl: polním mužem a lovcem, nikoli citlivým člověkem, který by se řídil příkazy neviditelného Boha. Ne všechny děti následují cestu svých rodičů. Pokud měl Jicchak s Esavem takové plány, selhal. Ale milovat své děti, ať jsou jakékoli, znamená prokazovat jim stejnou lásku, jakou Hospodin prokazuje nám.

(Z komentářů rabína Jonathana Sackse vybrala a přeložila A. Marxová. Biblické citáty jsou převzaty z překladu E.K. Sidona.)

BOHOSLUŽBY

v pražských synagogách – listopad 2018 – chešvan/kislev 5779

Staronová synagoga

2. 11. pátek	večerní bohoslužba	16.19 hodin
3. 11. sobota	**Chaje Sara** 23,1–25,18	
	hf: 1Kr 1,1–31	
	mincha	16.00 hodin
	konec šabatu	17.26 hodin
8. 11. čtvrtek	***1. den Roš chodeš kislev***	
9. 11. pátek	***2. den Roš chodeš kislev***	
	večerní bohoslužba	16.08 hodin
10. 11. sobota	**Toldot** 1M 25,19–28,9	
	hf: Mal 1,1–2,7	
	mincha	15.50 hodin
	konec šabatu	17.17 hodin
16. 11. pátek	večerní bohoslužba	15.59 hodin
17. 11. sobota	**Vajece** 1M 28,10–32,3	
	hf: Oz 12,13-14,10	
	mincha	15.40 hodin
	konec šabatu	17.08 hodin
23. 11. pátek	večerní bohoslužba	15.51 hodin
24. 11. sobota	**Vajišlach** 1M 32,4–36,43	
	hf: Abd 1,1–21	
	mincha	15.30 hodin
	konec šabatu	17.02 hodin
30. 11. pátek	večerní bohoslužba	15.45 hodin
1. 12. sobota	**Vaješev** 1M 37,1–40,23	
	hf: Am 2,6–3,8	
	mincha	15.30 hodin
	konec šabatu	16.58 hodin

V sobotu a svátcích šachrit (ranní modlitba) od 9 hodin.
Každý všední den maariv (večerní modlitba) od 19.30 hodin.

Vysoká synagoga

Ve všední dny šachrit (ranní modlitba) v 8.30 hodin,
mincha (odpolední modlitba) ve 14.00 hodin.

Jeruzalémská synagoga

Bohoslužby se konají každou sobotu a o svátcích od 8.50 hodin.
Večerní bohoslužby se zde konají 2. 11. v 16.15 hodin
a 16. 11. v 15.55 hodin.
Vyjma uvedených se zde večerní bohoslužby nekonají.

Bejt Simcha

Kabalat šabat každý pátek od 18.30 hodin.

Jicchak žehná Jaakovovi.

RECIPROČNÍ ZÁLEŽITOST

Rozhovor s izraelským politologem Benjaminem Millerem

Foto archiv.

Profesor **Benjamin Miller** *(nar. 1963 v Haifě) je politolog, vyučuje mezinárodní vztahy na Haifské univerzitě a je předsedou Izraelské asociace pro mezinárodní studia. Doktorát získal na Kalifornské univerzitě v Berkeley a jako výzkumný pracovník či pedagog působil na Harvardu i na Princetonu. Ve válce roku 1973 bojoval na Golanských výšinách a po absolvování kurzu na izraelském ministerstvu zahraničních věcí byl členem izraelské delegace při OSN. Publikuje zejména studie o válce a míru, demokracii, nacionalismu a regionálních konfliktech (např.* When Opponents Cooperate: Great Power Conflict and Collaboration in World Politics; International and Regional Security: The Causes of War and Peace*;* States, Nations and the Great Powers*). V září přijel na čtyřdenní seminář v Salcburku nazvaný Pochopit Ameriku 21. století a poskytl nám následující rozhovor.*

Jak byste prozatím zhodnotil Trumpovo prezidentství ve vztahu k Izraeli? Je to dobrá, nebo špatná zpráva?

Na jedné straně to je, vezmeme-li v úvahu krátkodobý horizont a izraelskou současnou vládu, výborná zpráva – něco, o čem se Netanjahuovi nezdálo ani v těch nejrůžovějších snech. Trump přece Izrael bezvýhradně podporuje: přesunul ambasádu do Jeruzaléma, ostře vystupuje proti dohodě s Íránem o jaderných zbraních, uvalil sankce na Írán a v zásadě i na Palestince. A také má s Netanjahuem společnou ideologii, nacionalismus a protiislámské postoje, a oba mají společné nepřátele – Evropskou unii a OSN.

Ovšem na druhé straně a dlouhodobě to může znamenat velký problém, protože v USA Izrael tradičně podporovaly obě hlavní strany, a demokraté ho navíc podporovali mnohem dříve než republikáni. Čili teď, když se v USA politické klima polarizuje – a polarizuje se zejména kolem Trumpa –, může to v důsledku znamenat, že se Izraeli začnou vzdalovat nejen liberální demokraté, ale také mladí a progresivní studenti na univerzitách, kteří si pod pojmem Izrael dokážou představit pouze jeho současnou vládu, která sympatizuje s Trumpem. Jistě, pravice může říci, že ztratí podporu amerických židovských voličů, ale že má na své straně americké evangelikály, kteří Izrael vášnivě podporují a jsou jich desítky milionů. Ale otázka zní: má se Izrael spoléhat na podporu lidí, kteří si budoucnost židovského národa představují úplně jinak? Ano, jsou proti muslimům a s pravicovými Izraelci sdílejí hodně názorů, ale v ostatních směrech mají úplně jiné představy, zatímco američtí Židé byli k Izraeli vždycky nesmírně loajální. Takže situace je nejistá, a v budoucnu nás to může přijít draho: protože když se k moci dostanou zase demokraté, mohou začít omezovat zahraniční pomoc Izraeli a klást nejrůznější otázky.

A jak touto optikou vnímáte přesun americké ambasády do Jeruzaléma?

Panovaly obavy, že za to strašlivě zaplatíme, ovšem prozatím se to nestalo. Zaprvé proto, že Trump na mezinárodní scéně překvapuje skoro denně (podívejte se třeba na Čínu nebo na Koreu), a zadruhé proto, že arabský muslimský svět je hodně rozpolcený. Koalice umírněných sunnitů typu Egypta a Jordánska navíc čelí spolu s Izraelem stejnému nepříteli, a to je pro ni na praktické rovině mnohem důležitější, i když samozřejmě na ideologické rovině byli proti přemístění ambasády úplně všichni. Mezi palčivé otázky dneška však patří hlavně vzestup Íránu a extremismus radikálních sunnitů, zatímco palestinská otázka ustupuje – alespoň co se vůdců a elit týče – do pozadí. Celé agendě teď zkrátka dominuje reálpolitika, protože lidé jako egyptský prezident Sísí izraelskou spolupráci nutně potřebují a občas potřebují i pomoc: třeba co se utajovaných informací a operací týče.

Zhodnoťte, prosím, výběrově a stručně dosavadní americko-izraelské vztahy.

Na počátku určitě musím zmínit diplomatickou podporu Izraele, čímž myslím hlasování v OSN a jeho uznání. Ekonomická a vojenská pomoc však přišla až v šedesátých letech, protože v padesátých letech všemu dominovala studená válka: Arabů zkrátka bylo hodně a měli ropu, zatímco Izrael byl malá a chudá země, kterou Spojené státy vnímaly spíš jako přítěž. Vojenskou pomoc tak Izrael v té době získával především od Francie (předtím, za války o nezávislost samozřejmě od Československa). V šedesátých letech se v USA k moci dostali demokraté, Kennedy a Lyndon Johnson, a oba s Izraelem sympatizovali a Araby začali vnímat jako spojence SSSR, což se ukázalo hlavně během šestidenní války. Pak vstoupilo do hry i izraelské vítězství: Židé najednou v tom ohromném a nestabilním regionu, jakým je Blízký východ, vyhráli, a začali se počítat k západnímu světu. V úvahu však musíme vzít i domácí scénu. Druhá a třetí generace židovských přistěhovalců byla z valné většiny profesně úspěšná a získávala prestižní místa i v administrativě: To vše vyvrcholilo během jomkipurové války: americká pomoc sice přišla až ke konci, ale pro Izrael, který pochopil, že Amerika je schopna i ochotna pomoci, to bylo nesmírně důležité. Prezident Carter pak sehrál klíčovou roli v dohodách z Camp Davidu, kdy jsme uzavřeli mír s Egyptem.

Zatímco dnes jsou podle mě izraelsko-americké vztahy spíše reciproční záležitost: třebaže je Amerika velmoc a Izrael jen malý stát, narůstá spolupráce v oblasti tajných služeb a strategických informací. Už za Obamy jsme například společně vedli kybernetickou válku proti jaderným zařízením v Íránu a i na civilní frontě tu máme hi-tech. V téhle oblasti je největším gigantem vedle Silicon Valley Tel Aviv, a spolupracuje se velmi úzce: řada Izraelců působí v Silicon Valley a Američané skupují izraelské startupy nebo naopak otvírají svoje pobočky v Izraeli a zaměstnávají místní, takže vše funguje i na mezilidské, osobní úrovni.

Jak tedy vidíte snahy o ekonomický, kulturní a akademický bojkot Izraele?

V zásadě je to jen okrajová záležitost. Jistě, občas se stane, že se nějaká celebrita nebo popová hvězda rozhodne, že v Izraeli nevystoupí, což je sice mrzuté, ale eko-

nomicky to pro nás nic neznamená. V posledních dvou dekádách je na tom prostě naše hospodářství velice dobře a většina zemí s námi spolupracovat chce: nejen nové mocnosti jako Čína a Indie, ale taky některé evropské státy, které sice Izrael kritizují, ale co se špičkové techniky týče, za ním pokulhávají (třeba i Velká Británie, Francie a Německo). Ohledně akademického bojkotu všechny americké univerzity, které znám, jsou proti bojkotu, a některé státy USA ho dokonce prohlásily za nelegální. A nemá žádnou podporu ani v Kongresu: i vyhraněná liberálka jako Elizabeth Warrenová pořád podporuje Izrael. A takový Bernie Sanders, který byl sám před léty v kibucu a má u nás rodinu, vystupuje ne proti Izraeli, ale proti Netanjahuovi – stejně jako spousta Izraelců.

Které izraelské premiéry byste pochválil, kdybyste vzal v úvahu hlavně jejich vizi ohledně postavení Izraele ve světě?

Tady bych od sebe oddělil vizi a reálnou pozici. Třeba Ben Gurion je bezesporu otec-zakladatel a klíčová postava sionismu, ale pozice Izraele byla v jeho době hodně slabá, rozhodně to nebyla žádná ekonomická ani vojenská velmoc. Kdežto na opačném pólu stojí Netanjahu, kterého lidé nemají rádi a kritizují ho, ale právě on svým způsobem ztělesňuje materiální úspěch Izraele. Takže v Indii a v Číně ho nevítají kvůli jeho osobnosti, ale proto, že ho potřebují, a v obchodování on hloupý není.

Další otázkou je Izrael a mír. V této souvislosti bych zdůraznil osobnost Jicchaka Rabina, který byl válečný hrdina a zároveň se rozhodující měrou zasloužil o mírový proces v Oslu, což je vždycky ideální kombinace. Oproti tomu taková Golda Meirová není dnes kvůli jomkipurové válce vůbec vnímána kladně, protože nevyjednala mír: egyptský prezident Sadat totiž tehdy přes USA poslal několik vzkazů, že by byl ochoten přistoupit na nějakou dohodu, a my jsme se s ním ani nezačali na politicko-diplomatické rovině bavit. A ani na pravici není populární, protože se nepustila do preventivní války a nechala se tím překvapivým útokem zaskočit.

Když se ohlédneme za válkou v Sýrii, co se podle vás dalo udělat jinak a lépe?

Něco zásadního by patrně bývala přinesla vojenská intervence vedená USA a podporovaná OSN, ale prakticky nebyla možná. Rada bezpečnosti se totiž nedokázala sjednotit: Rusko a Čína stály v opozici vůči jakékoli západní intervenci kvůli tomu, co se stalo například v Libyi, kde došlo k raketovému vzestupu terorismu, masové migraci a kolapsu státu. A to byla zkušenost, které rozuměl i prezident Obama. Ten měl navíc v paměti Irák, kde byl výsledkem americké intervence chaos a destrukce. Takže si uvědomil, že jakýkoli zásah v Sýrii by byl velmi problematický: zaprvé tu byla extrémně polarizovaná syrská společnost a zadruhé byla polarizovaná i syrská opozice, jejíž některé části byly dokonce srovnatelné s Asadem. Asad je sice strašný, ale ony taky.

Navíc by to na mezinárodní scéně vedlo ke konfliktu s Ruskem, které chtělo Asada chránit. Ne proto, že by ho Putin miloval, ale Putinovým cílem je potlačovat americkou hegemonii všude, kde to jde – a hlavně na Blízkém východě. Putin se tedy chopil příležitosti, a slavil s ní úspěch: zvolil si Asada, spojence, který ho potřebuje, a svými leteckými základnami ukazuje, jak je Rusko pořád vojensky schopné a stále mocné a že je ochotné zabíjet. Což jsou Američané sice taky, ale ne ve stejné míře, a tady má Putin výhodu. V tomto smyslu tedy Rusko celou tu válku vyhrálo.

Problém je, že vítězem je i Hizballáh, který byl součástí koalice a je stále přítomen fyzicky – v Sýrii. Mít Írán tak blízko představuje pro Izrael bezpečnostní problém, a navíc je v syrském vzdušném prostoru hodně těsno. Prvním názorným příkladem je nedávno sestřelené ruské letadlo. Prozatím se Putin choval k Izraeli docela přátelsky. I když bych mu úplně nevěřil, několikrát se setkal s Netanjahuem a zdálo se, že naše bezpečností zájmy chápe. Nicméně nelze vyloučit další nešťastné náhody, ze kterých pak ruské ministerstvo obrany zase obviní Izrael: ne že by si to Izrael přál, ale stát se to může.

Jste politolog, ale taky jste Izraelec a Žid. Nakolik to ovlivňuje vaši akademickou práci?

V prvé řadě se snažím být vědec, pokud možno co nejobjektivnější a nejanalytičtější, co se mezinárodních vztahů týče, a hodně mého výzkumu se Izraele vůbec netýká. Nicméně připouštím, že i když zkoumám třeba rusko-americké nebo rusko-čínské vztahy, vždycky to nějaký dopad na Izrael má, a tomu pohledu se patrně podvědomě nevyhnu. V Izraeli jsem se narodil, absolvoval jsem v něm vojenskou službu a krátce jsem působil i v diplomacii: to mé názory určitě nějak utváří, ale vždycky jsem poctivý akademik.

Přednášíte teď na Haifské univerzitě, ale vyučoval jste taky ve Spojených státech. Liší se podle vás něčím izraelští a američtí studenti?

Izraelští studenti jsou vyzrálejší, protože jsou zpravidla starší: absolvovali vojenskou službu a cestovali po světě. A průměrný Izraelec se v mezinárodní politice orientuje mnohem lépe: je jí od dětství doslova obklopen a něco se dozví i v armádě. Američtí studenti jsou oproti tomu mladší, ale pokud učíte na elitních institucích tzv. Břečťanové ligy, taky studiu mnohem oddanější. Obvykle ještě neuzavřeli sňatek a nemají děti, neslouží jako vojáci v záloze a mají buď stipendia, nebo bohaté rodiče, takže většinou nemusejí pracovat.

Pro Izraelce je univerzita jenom část života, zatímco Američané během studií, kdy žijí v kampusu, většinou žádné jiné povinnosti nemají, a mohou se tak na přednášenou látku lépe soustředit. Navíc materiál na moje kurzy je v USA i v Izraeli převážně v angličtině, což je pro Američany určitě alespoň jazykově snazší, zatímco Izraelci někdy ani nepřečtou všechno, co jim uložím.

Jaké pozornosti se v dnešním Izraeli těší politická karikatura a satira?

V posledních dekádách jsme směřovali ke stále více a více liberální společnosti, dokud nepřišla dnešní vláda, která je hlavně po volbách z roku 2015 hodně nacionalistická, a pokud mohu soudit, svým způsobem se pokouší o jakousi minimální cenzuru. A to je pro nás naprostá novinka. Vezměte naši současnou ministryni kultury Miri Regevovou: v armádě pracovala jako cenzor a teď má podle mě buď velice ostře vyhraněné názory na svět, nebo politické ambice. Je přesvědčená nacionalistka a usiluje o okleštění svobody projevu hlavně v divadlech a ve filmech, přičemž se hájí tím, že neomezuje svobodu projevu jako takovou, ale pouze peníze poskytované státem. Snaží se, aby stát finančně nepodporoval umělce, kteří kritizují současné poměry. Spor mezi ní a jimi pořád běží a bojuje se i o Nejvyšší soud, který se v posledních letech hodně liberalizoval, a to se teď vláda snaží zvrátit.

Pravice tvrdí, že je to otázka rovnováhy: že se Izrael stal až moc liberální, kosmopolitní a kritický vůči sionismu a musí se zase najít vyváženost, pro levici je to ale zejména během posledních tří let jasný krok zpět. Tak uvidíme...

Hana Ulmanová

KRÁLOVSTVÍ KNOFLÍKŮ

Před sto lety bylo otevřeno Waldesovo muzeum ve Vršovicích

Kotěrovo centrum architektury a Muzeum skla a bižuterie v Jablonci nad Nisou uspořádaly 25. září v pražských Vršovicích seminář ke 100. výročí založení Waldesova muzea knoflíků a šatních spínadel. Konal se v původních prostorách muzea ve velkém nárožním domě na rohu Moskevské a Slovinské ulice a Čechova náměstí a přinesl řadu detailních informací jak o životě Jindřicha Waldese (1878–1941) a jeho podnikání, tak zejména o jeho muzejní a sběratelské činnosti. Martin Sovák ze Státního oblastního archivu Praha s kolegyní Hanou Královou z Národního technického muzea informovali o podnikatelské činnosti a následné arizaci, znárodnění a likvidaci Waldesových podniků. Miroslav Fuchs hovořil o nadaci Jindřicha a Ičky Waldesových, která je stále v činnosti a v rámci nadace Život 99 se věnuje péči o nemocné a invalidní děti. Zvláště zajímavý byl příspěvek Petra Bohumínského, generálního ředitele firmy Koh-i-noor, a. s., která převzala správu větší části bývalého Waldesova závodu ve Vršovicích a pečuje o jeho využití.

Většina přednášejících se však soustředila na Waldesovu sběratelskou a muzejní činnost. Filip Wittlich z Uměleckoprůmyslového muzea se zabýval počátkem Waldesova sběratelství knoflíků a jeho spoluprací s Uměleckoprůmyslovým muzeem v letech 1916–1920, kdy zde poznal řadu historiků umění, kurátorů a pozdějších přátel, včetně jeho ředitelů F. A. Borovského a F. X. Jiříka. Historik umění Patrik Šimon se věnoval podrobné analýze Waldesova uměleckého sběratelství, zaměřeného skoro výhradně na české umění, jehož sbírky chtěl častými nákupy v zahraničí doplnit a ucelit. Pracovnice Muzea skla a bižuterie v Jablonci nad Nisou se věnovaly samotné sbírce Waldesova muzea knoflíků a spínadel, jejímu složení a historii včetně současného stavu a zamýšleného projektu na její částečnou prezentaci v původních prostorách vršovického muzea – k níž by však mělo dojít nejdříve v roce 2020! Takže si na tuto nadmíru zajímavou událost budeme muset ještě chvíli počkat, nebo si zajet do Jablonce, kde je část sbírky již v několika vitrínách vystavena. Jakkoli byl seminář zajímavý, doufejme, že zájem o kdysi unikátní pražské muzeum nezůstane pouze u připomenutí stého výročí vzniku, ale přinese nám brzy také potěšení z jeho sbírek. Seminář doprovodila panelová výstavka věnovaná významným rodákům a obyvatelům Prahy 10, a to zejména Jindřichu Waldesovi.

ZÁJEM O UMĚNÍ

Jindřich Waldes byl vedle Tomáše Bati nejvýznamnějším z českých selfmademanů, kterým se podařilo díky své inteligenci a píli vybudovat světové podnikatelské a obchodní impérium. Pocházel z prosté rodiny hostinského a švadleny z Nemyšli u Tábora, vyučil se zámečníkem u firmy Eduard Lokesch a syn na výrobu bronzových knoflíků v Praze. V roce 1995 přesvědčil vedení firmy, aby byl díky svým jazykovým schopnostem jmenován cestujícím obchodním zástupcem firmy. V roce 1902 založil spolu s mechanikem Hynkem Pucem vlastní firmu na výrobu drobného kovového zboží Waldes & spol. Hlavním výrobním a obchodním artiklem měl být od počátku spínací knoflíček (patentek), nazvaný později podle známého indického drahokamu Koh-i-noor, jímž se firma proslavila po celém světě.

Budova bývalého muzea knoflíků. Foto autor.

V roce 1912 získal Jindřich Waldes domovské právo v Praze. V listopadu 1914 se oženil s Hedvikou Zemánkovou, s níž měl tři děti: Annu (1914), Jiřího (1917) a Miloše (1919). Právě v této době, uprostřed války a skoro úplného útlumu výroby a obchodu, kdy se Waldes blížil čtyřicítce, měl snad poprvé více času na vlastní život a mohl se hlouběji zajímat o umělecké řemeslo a současně také o české umění. V každém případě v roce 1916 navázal první kontakty s odborníky v Uměleckoprůmyslovém museu, kde se jistě dozvěděl nejen o knoflících, ale také o aktivitách Bohumila Bondyho (1832–1907), na jehož sběratelskou a mecenášskou činnost nyní jako by navazoval. Původně se Waldes zabýval myšlenkou vydat encyklopedii knoflíků a prací pověřil vídeňského badatele dr. Eduarda Maria Scheanku, který však právě v srpnu 1916 nečekaně zemřel. Proto snad Waldes začal přemýšlet o možnosti otevřít svoji sbírku veřejnosti. Prostor, ve kterém byla jeho „sbírka knoflíků a spínadel všech dob a zemí“ uložena, již dávno nedostačoval, a proto hledal příhodnější místo. Nalezl je ve zmíněném domě ve Vršovicích, nedaleko od své továrny.

Dům zbudoval podle projektu V. Čápa vinohradský stavitel Beránek roku 1912, jeho majitelem byl Richard Lebenhardt, tehdejší ředitel Waldesovy továrny. Prostory muzea zaujímaly část prvního patra nad restaurací, jejich úpravou včetně postranního vstupu se schodištěm byl pověřen Josef Fanta, alegorickou plastiku *Vědy a poznání* nad vchodem vytvořil Čeněk Vosmík. Muzeum získalo ještě před otevřením veřejnosti status veřejně prospěšného vědeckého ústavu. Expozici uspořádal a ředitelem muzea se stal mladý historik a muzejník Jan Hofman. Celkem muzejní expozici tvořilo pět sálů: ve vstupním prostoru byly umístěny obrazy ilustrující důležitost knoflíků a spínadel spolu s oděvy z různých dob a zemí, ve 2. sále byly vystaveny pravěké spony, ve 3. spínadla od 14. do 19. století, ve 4. bylo možno vidět expozici šatních spon a knoflíků od 18. do počátku 20. století a v 5. sále spony lidových krojů nejen z Československa, ale i Japonska, Indie, Persie a tichomořských ostrovů. Práce rychle pokročily a již 14. srpna 1917 poctila Waldesovo muzeum návštěvou „Jeho císařská a královská Výsost, pan arcivévoda Karel Štěpán“. Prohlédl si všechny sbírky a Waldes mu předložil materiály k soutěži na šatní spínadla pro zraněné a zmrzačené vojáky.

OTEVŘENÍ A PROVOZ

Waldesovo muzeum knoflíků a šatních spínadel bylo otevřeno 25. září 1918, tedy právě před 100 lety. Waldes financoval všechny sbírky i zařízení muzea, pro jeho vedení se dovedl obklopit nejlepšími odborníky. V kuratoriu muzea zasedali vedle společníků Ed. Merzingera a Zikmunda Waldese významní historici umění a umělci; autorem zařízení byl arch. Josef Fanta, pamětní plaketu vytvořil Čeněk Vosmík, plakáty, pozvánky a exlibris vytvořil František Kysela, vazbu pamětní knihy provedl Ludvík Bradáč. Ředitel Jan Hofman byl autorem koncepce expozice, muzejní prezentace a odborného zpracování a evidence sbírky.

Zleva Jindřich Waldes s chotí, paní Kupková a František Kupka. Foto archiv.

Celkem mělo muzeum na 15 000 předmětů, které Waldesovi pomáhali kupovat jeho četní odborní přátelé a spolupracovníci, jiné získal nákupy celých sbírek. Sbírka obsahuje nejen knoflíky z 18.–20. století, ale také všechna možná spínadla z pravěké doby bronzové a laténské, z řeckého, byzantského a římského starověku, středověká spínadla merovejská a nejrůznější spony, především z tzv. karlštejnského pokladu, který obsahoval řadu spínadel ze 14. století. Ve sbírce lze také najít nejrůznější přezky, úvazy, pasy, spínací šperky, šle, podvazky, náramky, zbroj, svatební pásy, a dokonce i kuriózní pás cudnosti, ale také exotické spínací předměty lidových kultur z Afriky, Dálného východu a Tichomoří.

Součástí muzea byl rovněž rozsáhlý archiv a knihovna, obsahující 3000 svazků historické a etnografické literatury a časopisů, týkajících se odívání, krojů a módy. Muzeum vydávalo pravidelné čtvrtletní *Zprávy Waldesova muzea* (1916–1919) a odborné publikace včetně překladů z cizojazyčné literatury. Pod vlivem hekatomb světové války muzeum vypsalo soutěž na šatní spony pro bezruké a ochromené, nejlepší návrhy byly oceněny a publikovány. Muzeum bylo přístupné zdarma ve středu, neděli a o svátcích.

MECENÁŠ A JEHO UMĚLCI

Současně s muzeem začala vznikat také Waldesova obrazárna, jedna z největších a nejhodnotnějších soukromých sbírek u nás. Podobně jako Leopold Katz se také Waldes orientoval výhradně na starší české umění, případně díla českých umělců 19. století, která byla hlavní oblastí sběratelství pro mnoho českých vlastenců. Waldesova obrazárna se každoročně rozšiřovala o stovky děl až do celkového počtu 2331 obrazů a kreseb, 4764 listů grafiky a 162 plastik. Nejcennější díla byla instalována ve Waldesově vinohradské vile v Americké ulici 44 a později ve vile v Koperníkově ulici 12.

Ačkoli se Waldes soustředil především na umění konce 19. a počátku 20. století, vysloveně moderních umělců mezi nimi mnoho nebylo. S řadou umělců jej však pojilo přátelství a podporoval je svými zakázkami. Z modernistů se vedle Jana Preislera, Václava Špály nebo Emila Filly zaměřil zejména na dílo Františka Kupky a Vojtěcha Preissiga, dva české umělce žijící v cizině, kteří mu byli v mnohém blízcí prací i osudem. Patrně mu také imponovalo jejich vlastenectví a účast v boji za samostatnost republiky. S oběma se seznámil v roce 1919 a udržoval s nimi styky až do konce života, vedl s nimi korespondenci a zadával jim úkoly na řešení propagačních materiálů firmy.

Nejužší přátelství navázal s Františkem Kupkou (1871–1957), kterého poznal v dubnu 1919 prostřednictvím Vojtěcha Hynaise (viz *Rch* 12/1999). Waldes byl vždy hotov pomoci umělci v jeho často svízelné finanční situaci nákupem jeho děl a díky tomu shromáždil první a nejobsáhlejší kolekci 289 Kupkových děl.

SMUTNÉ KONCE

Po mnichovské krizi přednesl Jindřich Waldes v českém rozhlase pamětihodný projev, který měl dodat českému národu odvahu a naději na překonání nadcházejícího období. Rodinu poslal včas do bezpečí do Spojených států, sám však odmítl emigrovat. Po začátku okupace v březnu 1939 začal spolu s Vojtěchem Preissigem vydávat ilegální časopis *V boj*. V září 1939 byl zatčen gestapem, 22. října převezen do Jeny a pak do koncentračních táborů Dachau a Buchenwald, kde byl rok a půl vězněn. Waldesovy podniky byly arizovány, jeho vila a další nemovitosti konfiskovány a umělecké sbírky předány do správy Státní sbírky starého umění v Praze, jedině na „knoflíkové muzeum“ se pozapomnělo a zůstalo ušetřeno až do roku 1948. Na jaře 1941 byl Jindřich Waldes vykoupen rodinou ze Spojených států, převezen z Buchenwaldu do Berlína a eskortován do Lisabonu, kde byl 9. března 1941 propuštěn a za dosud nevyjasněných okolností v polovině června cestou na lodi nebo záhy po vylodění v Havaně zemřel.

Vršovická továrna, přejmenovaná v roce 1944 podle nejúspěšnějšího výrobku na Koh-i-noor, byla v roce 1945 znárodněna. Knoflíkové muzeum bylo po únoru 1948 zrušeno, sbírky i knihovna předány do Uměleckoprůmyslového muzea v Praze, které si ponechalo jeho knihovnu, nejcennější karlštejnský poklad a některé další předměty. Ostatní sbírky byly později převedeny do Muzea skla a bižuterie v Jablonci nad Nisou. V roce 1950 byly nemovitosti zestátněny a umělecké sbírky zařazeny do fondů Národní galerie v Praze. V roce 1992 vydal stát některé nemovitosti, NG a Uměleckoprůmyslové muzeum předaly v letech 1995 Waldesově rodině část sbírek, kterou se podařilo dohledat, mnohé její soubory (sbírka zlatých mincí, skla a koberců) však byly ztraceny, nebo je státní instituce odmítly vydat (sbírka muzea šatních spínadel).

Na památku Jindřicha Waldese darovala jeho rodina již v roce 1995 celý karlštejnský poklad Uměleckoprůmyslovému muzeu. Po restituci sbírky z NG daroval syn sběratele Jiří Waldes galerii na otcovu památku 22 nejvýznamnějších děl českého umění a 10 významných obrazů F. Kupky. Později NG vykoupila dvacet dalších Kupkových obrazů.

Do 20. ledna 2019 máme možnost některé z těchto vzácných děl vidět na výstavě Františka Kupky ve Valdštejnské jízdárně v Praze. Část expozice je věnována připomenutí výjimečného vztahu dvou velkých přátel s tak odlišnými a přece v mnohém úzce příbuznými povahami. Tento vztah se odráží v téměř 500 dochovaných dopisech z jejich vzájemné korespondence z let 1919–1939. Na výstavě je několik z dopisů, kreseb a společných fotografií také vystaveno na připomínku mecenášské role Jindřicha Waldese nejen pro Františka Kupku, ale celou českou výtvarnou kulturu.

Arno Pařík

CHABAD NA MARS?

O tom, jak pečlivě si některé vlády vybírají „své“ Židy

Chabad, hnutí lubavičských chasidů, má své příznivce i odpůrce. Příznivci chválí odvahu a obětavost jeho emisarů, kteří vyjíždějí i do nejvzdálenějších a nebezpečných koutů světa a pomáhají tam potřebným Židům. Kritikům vadí jeho mesiášské zaměření a netolerance vůči jiným směrům judaismu. Sekulárním Židům pak vadí okázalá ortodoxnost i to, že ve svém jednostranném pohledu nevnímají třeba i složitou společenskou atmosféru v zemích, kde působí. Jako by si jeho příslušníci nebrali k srdci pojmy, které jsou zahrnuty v samotném názvu hnutí.

MOUDROST, POCHOPENÍ, POZNÁNÍ

Název Chabad je akronymem slov *chochma-bina-daat* (moudrost, pochopení, poznání). Chasidské hnutí Chabad vzniklo v Lubaviči v Bělorusku. Jeho zakladatelem a autorem klíčového díla tohoto hnutí, spisu *Tanja*, byl rabín Šneur Zalman z Ljady (1745–1812). Ve třicátých letech minulého století přesunul tehdy šestý vůdce Chabadu, bolševickým režimem tvrdě pronásledovaný rabi Josef Jicchak Schneerson, sídlo hnutí do Polska; z Varšavy se ho po vypuknutí války podařilo dostat i s rodinou a několika blízkými do Spojených států. Po jeho smrti se roku 1951 ujal vedení Chabadu jeho zeť, rabín (zvaný Rebe) Menachem Mendel Schneerson (1902–1994), za jehož působení se hnutí nesmírně rozrostlo, nabylo na vlivu a jehož mnozí členové pokládali za Mesiáše. Po Rebeho smrti nebyl zvolen nástupce a v Chabadu došlo k rozkolu právě v souvislosti s otevřeným mesianismem části jeho příslušníků. Nicméně díky zápalu svých členů, hraničícím až s misionářstvím, a šikovnému „marketingu“ se hnutí dále rozrůstá a v současné době se odhaduje, že má po celém světě přes 200 tisíc přívrženců a jeho bohoslužeb se údajně alespoň jednou ročně zúčastní milion Židů.

Chabadničtí emisaři, které vysílá do celého světa centrum v newyorském Brooklynu, působí v zemích téměř všech kontinentů, v Severní a Jižní Americe, v Africe, v Evropě, v Asii, v Austrálii a samozřejmě v Izraeli. V instalaci, která bude součástí výstavy v New Yorku (a již vytvořili lidé z centra Tech Tribe spřízněného s Chabadem), lze spatřit typickou chabadnickou chanukovou menoru postavenou na Marsu. A není důvod nevěřit, že pokud by se taková vesmírná šance naskytla, chabadnici by ji zvládli.

PRO REPREZENTACI

O Chabadu se v médiích píše většinou v souvislosti se snahou oživit židovskou obec ve vzdálených místech, především v zemích bývalého Sovětského svazu, kde byly komunity během 20. století zdecimovány a jejich rekonstrukce (a zničených budov) bývá pro hrstku místních Židů příliš náročná (viz např. text o synagoze v Tomsku na Sibiři, *Rch* 3/2018). Navíc bývá přítomnost Chabadu v takových lokalitách spjatá s humanitární pomocí: s výdavovnami, distribucí potravin a zdravotnického materiálu, sociálními službami, vzdělávacími programy pro děti i seniory.

Z nového projektu dílny Tech Tribe na téma Židé ve vesmíru. Foto archiv.

Tam, kde aktivita emisarů začínala či začíná v podstatě na „zelené louce“, nebývá koexistence s místními Židy složitá, pomoc oceňují. Problémy se nevyskytují ani v zemích se silnými místními židovskými komunitami, které nebyly zdecimovány nacistickou a komunistickou totalitou, tedy v západní Evropě a v Americe a tam, kde se místní a chabadnické obce navzájem respektují.

Od počátku 21. století – nejnověji hlavně vzhledem k vývoji v Maďarsku – se však o hnutí Chabad píše v jiných souvislostech. V postkomunistických zemích dochází k situacím, kdy emisaři Chabadu usilují o to, aby se stali hlavními reprezentanty místních Židů, a to i přesto, že tam existují fungující židovské obce, že neznají místní podmínky a často ani nemluví jinak než anglicky. Své zkušenosti s tím má i Praha, kde se v roce 2004 vedl spor o Staronovou synagogu. Dlouhá léta se táhne konflikt mezi vrchním rabinátem v Litvě a rabínem Chabadu Šolomem ben Krinským. V roce 2005 řekl na adresu Chabadu tehdejší litevský rabín Chaim Burstein velice ostrá slova: „Nikdo nemá know-how na judaismus a oni si ho přivlastňují, nikoho jiného neuznávají.“

Současný trend je ještě složitější kvůli tomu, že Chabad se takto prosazuje v zemích, kde představitelé místních obcí (či federace židovských obcí) kritizují nedemokratické metody státních představitelů. Ti – aby se vyhnuli střetu s židovským společenstvím a nebyli obviněni z antisemitismu – si pak jako partnery k jednání či k reprezentaci raději přizvou příslušníky Chabadu. Chabad se nijak nebrání, naopak. Sleduje totiž mesiášskou budoucnost a historických souvislostí a odklonu od demokracie v zemích, v nichž působí, si nevšímá nebo na ně hledí jako na nezajímavé „pozůstatky minulosti“. Navíc potřebuje podporu pro svá zařízení a činnost a své dárce (ať už stát či soukromníky) nekritizuje.

PUTIN – VELKÝ PŘÍTEL ŽIDŮ

Když se prezident Putin na sklonku devadesátých let rozhodl zbavit se nepohodlného vlastníka nezávislých a kritických médií, židovského oligarchy Vladimira Gusinského, musel současně řešit ještě jeden problém. Gusinskij totiž patřil ke spoluzakladatelům postkomunistické židovské federace v Rusku i Ruského židovského kongresu a o rozvoj židovského života v zemi se po rozpadu Sovětského svazu spolu s vrchním rabínem Pinchasem Goldschmidtem skutečně zasloužil. Po řadě soudních peripetií a věznění byl nakonec donucen Rusko opustit a svůj podíl v médiích prodat. Pro ruské Židy pak Putin vybral jiného reprezentanta: šéfa Chabadu, rabína Berela Lazara. Loajální Lazar se díky Putinovu boji s Gusinským stal vrchním rabínem Ruska a původní Ruský židovský kongres byl v červnu 2000 nahrazen Federací židovských obcí ve Společnosti nezávislých států, jíž prezident Putin projevuje sympatie a svou podporou chabadnických aktivit a přímo vrchního rabína Lazara

si ve světě buduje pověst „velkého přítele Židů“.

V Polsku protestovali v létě 2017 židovští představitelé (předsedkyně varšavské obce a předseda unie židovských obcí) proti sílícímu (a vládou tolerovanému, či dokonce podporovanému) antisemitismu. Mj. proti tomu, co prohlásil na Twitteru Bogdan Rzońca, právník Kaczyńského vládní strany Právo a spravedlnost: „Zajímalo by mě, proč mezi těmi, kdo vykonávají potraty, je – přes to, co se stalo za holokaustu – tolik Židů.“ Vyjádřili dále nesouhlas s vládní finanční podporou Radia Maryja, jehož antisemitské vysílání zaregistrovaly americké ministerstvo zahraničí, Vatikán i Rada Evropy. Reprezentanti PiS na protest nijak nereagovali, nicméně posléze se předseda strany (a de facto nejmocnější muž v zemi) Jarosław Kaczyński setkal se dvěma představiteli Chabadu a člověkem z další židovské skupiny. Média pak toto setkání charakterizovala jako diskusi s židovským společenstvím, přestože vůdci hlavních oficiálních židovských uskupení pozváni nebyli. „Je zřejmé, že vláda si své Židy pečlivě vybírá,“ komentoval toto vystoupení novinář Konstanty Gebert. Ostatně ten se nedávno v Praze účastnil konference Forum 2000 a v debatě v Maiselově synagoze zmínil ještě další současný jev: státní představitelé Maďarska a Polska, jakkoli sami tolerují antisemitismus a xenofobii, udržují nadstandardní vztahy s premiérem židovského státu, Benjaminem Netanjahuem, a mají dokonce společného „nepřítele“.

BIBI PROTI SOROSOVI

Premiér Viktor Orbán během předvolební kampaně své strany Fidesz v loňském roce zaplavil zemi billboardy i tištěná média usmívající se tváří židovského finančníka Sorose jako toho, kdo vábí do Maďarska přistěhovalce (hlavní slogan zněl: „Nedopusťte, aby se Soros smál naposled“). Kampaň evokovala tradiční antisemitskou představu o majetném kosmopolitním Židovi, který využívá své bohatství k tomu, aby „kazil čistotu národa“. Když se ke kritice Orbánova tažení připojil (nikoli překvapivě) izraelský velvyslanec v Budapešti, Netanjahu proti němu zasáhl a sám na jaře 2017 prohlásil, že Soros stojí za protestními demonstracemi, při nichž Izraelci vyjadřovali nesouhlas s vládním úmyslem deportovat ze země zpět do Afriky na 40 tisíc súdánských a eritrejských ilegálních migrantů.

Antisemitský podtón předvolební antisorosovské kampaně kritizovala v Maďarsku i federace židovských obcí Mazsihisz. „Ačkoli tato kampaň není otevřeně antisemitská, je zřejmé, že má potenciál vyvolat neřízené emoce, včetně antisemitismu,“ uvedla mj. ve svém prohlášení. Dle názoru jejího prezidenta Andráse Heislera by představitelé židovského společenství měli vystupovat nejen proti záležitostem, které se týkají přímo komunity, ale i celospolečenských problémů, jako je pronásledování Romů a xenofobie. „Neřídíme se zájmy vlády či opozice, ale Tórou a vlastním svědomím,“ prohlásil Heisler pro list *Forward*. Vyjadřuje se tedy ve stejném duchu, jako kdysi promluvil vrchní rabín Sidon na Terezínské tryzně („Proti Romům stejně jako kdysi proti nám“) či při stejné příležitosti v roce 2016, kdy se ozval proti nacionalismu obsaženému v některých projevech. K protestům proti antiromským vyjádřením (naposledy dokonce z úst hlavy státu) by se ale u nás bohužel našlo příležitostí stále dost…

Rabín Slomó Köves a historička Mária Schmidtová při tiskové konferenci před Domem osudů, září 2018. Foto archiv.

BEZ „KOLONIÁLNÍ ZÁVISLOSTI“

Židovskými oblíbenci maďarského prezidenta Viktora Orbána nejsou představitelé hlavních organizací sdružených ve federaci židovských obcí Mazsihisz, ale lidé ze Sjednocené maďarské židovské kongregace (EMIH), spjaté právě s Chabadem. András Heisler popisuje na stránkách internetového Maďarského spektra (hungarianspectrum.org), jak si EMIH a Orbánova vláda vycházejí vstříc. Když šéf této židovské kongregace Slomó Köves rozjížděl v Maďarsku košer jatka zaměřená hlavně na porážku hus, prohlásil maďarský ministr zemědělství, že vyrábět takové potraviny je prastará maďarská tradice, která si zasluhuje finanční pomoc. Na výstavbu závodu získala EMIH 1,75 miliardy forintů a vláda nyní pokrývá 15 procent nákladů na jeho rozšíření. EMIH dále od státu (a s pomocí státní půjčky) odkoupila soukromou Vysokou školu krále Sigismunda a přejmenovala ji na Vysoké učení Miltona Friedmana. Asi není třeba říkat, že Slomó Köves se ke kritice provládní a antisorosovské kampaně nepřidal a naopak prohlásil, že na ní nevidí nic antisemitského.

Nejčerstvěji EMIH zafungovala ve sporu mezi Mazsihiszem a vládou kvůli koncepci plánovaného budapešťského muzea holokaustu, nazvaného Dům osudů. Jak jsme již psali, tuto koncepci vytvořila roku 2015 historička Mária Schmidtová, která staví na stejnou úroveň nacistickou a komunistickou totalitu, přičemž nebere v potaz odlišné názory a své pojetí nekonzultovala s jinými historiky ani s lidmi z židovské federace. Kvůli vleklým sporům o koncepci byla Schmidtová odvolána. Nikdo však nebyl jmenován jako její nástupce a projekt muzea, monumentální budovy vedle bývalé železniční zastávky Józsefváros (odkud vyjížděly deportační vlaky do Osvětimi), se na několik let odložil. Od letošního léta se proslýchalo a na podzim bylo oficiálně oznámeno, že muzeum bude otevřeno roku 2019, k 75. výročí deportací maďarských Židů, že původní koncepce zůstává a schválila ji i židovská strana, která se stává vlastníkem muzea. Židovskou stranou se rozumí kongregace EMIH a její vůdce, rabín Slomó Köves. Ten prý s M. Schmidtovou prošel všechny plány a shledal, že pojetí expozice je skvělé. Připomeňme, že tutéž M. Schmidtovou dlouze zmínila ve své stati, otištěné na počátku října v týdeníku *Respekt*, historička Anne Applebaumová. Charakterizovala ji jako ztělesnění touhy mnoha Východo- a Středoevropanů setřást ze sebe „koloniální závislost“ na Západu, přičemž kolonialismem jsou i „západní zmínky o maďarském antisemitismu, korupci a autoritářských sklonech“.

Alice Marxová

Juraj Šajmovič

RAJ A JEHO KONIEC

Do Merašíc chodievame poväčšine v lete. Mesiac žijeme s chrústami, červíkmi, pavúkmi, slimákmi, bielymi sliepočkami, husami, kačicami, prasiatkami, psami, mačkami, koňmi, kravami, kozami, baranmi, ovcami, zajacmi, myšami, potkanmi. Na hlavy nám padajú jabĺčka a prejedáme sa čerešní, hrušiek, sliviek, marhúľ, broskýň, malín, jahôd, moruší, sladkým hráškom a fazuľami v šoulete. Vzduch je nasýtený vôňami záhradných a poľných kvetín. Nedá sa pomenovať všetko, čím hýri náš pozemský raj, a ešte ťažšie by sa dal opísať raj, ktorý prebýva v našich srdciach. Nad všetkým sa vznáša anjel Szószi néni, ktorý vyplní všetky priania ešte pred tým, ako ich vyslovíme. Arnold báči jej v tom pomáha. Nič ich nevyvedie z miery. Ich synovia Miki a Tomi nás zasvácujú do života dediny, ukazujú nám zákutia a tajné skrýše. Tešili sme sa tam už odmalička. Pravý detský raj však nastal o niečo neskôr, keď sa z nás, detí malých a hanblivých, stali deti školopovinné, hravé, plné fantázie a túžby po dobrodružstve. O tom, čo sa v tom čase dialo v Nemecku, nik netušil. Nás sa to netýkalo. Svoje detstvo si človek nesie v batôžku života až do hrobu. Moje spomienky na ten čas nemajú jediný tieň.

Čas sa nezastaví a my rastieme. Chodíme do židovskej školy, ktorej riaditeľom je vyziabnutý pán Alex Mittelmann, na vysokom čele mnoho tenkých vrások. Chodí vždy v obleku s kravatou. Na každú otázku vie odpoveď, pretože je o ňom známe, že prečítal všetky knihy sveta. Škola je v prízemnom dome s veľkým dvorom, podobným tomu, kde ma proti mojej vôli obrezali. Do jednej triedy chodí viac ročníkov. Učilo sa ako v ostatných školách, ale z dôrazom na židovské náboženstvo a hebrejčinu. Nás mal na náboženstvo bócher Weinberger. Malý vzrastom, keď kráča, akoby zhltol pravítko. Ortodoxný Žid s dlhou prešedivelou bradou, v tmavom obleku s vestou a na hlave s jarmulkou. Nohavice má stále poliate kakaom. Na dvore nám ho rozlieva na desiatu do hrnčekov, pretože školník je gój. Z krásnych kníh so zažltnutými stránkami, ktoré voňali starobou, nás učil hebrejské písmená, ale veľa sme sa nenaučili. Boli tam ešte dvaja mladší učitelia, ktorí nenosili na hlave nič, boli prísni a učili nás čítať a písať slovensky.

Trieda bola ako všetky triedy na svete, len viac ošarpaná a ohmataná od špinavých rúk. Katedra, triedna kniha a palica, tabuľa so špongiou, škatuľka s farebnými kriedami. Sedeli sme v dlhých laviciach a písali na dlhých stoloch. Tašky ležali za

nami na zemi. Skamarátil som sa s Ottom Random, najlepším žiakom, synom holiča, ktorého otec po vojne na štúdiách finančne podporoval. Po vyučovaní sme hrávali na dvore futbal a ja som chytal v bráne. Ani pod trestom smrti sme sa neponáhľali domov. Trest smrti sa konal v predsieni. Mama s varechou bola kat. Za jednu ruku ma schytí, v druhej varecha, ja krúžim okolo a dostávam poriadne na zadok. Niekedy to aj bolelo. Ale futbal stál za akýkoľvek trest. Myslím, že brat to občas tiež okúsil. To boli jediné fyzické tresty od rodičov v našom živote, na ktoré si pamätám, keď nepočítam malú facku od otca za krádež dvoch korún z maminho budilára. Hneď ma poučil, že malé priestupky bývajú zárodkom veľkých zločinov a krádežou dvoch korún od vlastnej matky môžu začať činy, za ktoré ťažko pykáme. Tým chcel zľahčiť to zaucho. Možno to bola iba náhoda, možno zámer, no o niekoľko dní nás zobral na súd. Nad vchodom do budovy sú reliéfy alegorických postáv, z ktorých jedna polonahá žena so zaviazanými očami drží v ruke váhy. Ukázal nám súdnu sieň, kde obhajuje svojich klientov a kde súdia zlodejov, ale aj vrahov. Všetci nás úctivo zdravia a vypytujú sa, či sme jeho deti. Boli sme na otca hrdí.

V tom čase sme sa odvažovali chodiť sami aj ďalej od domova, poznávali sme nových priateľov, hrali sa v parku na zlodejov a policajtov a večer sa vracali domov zašpinení a unavení. S bratom sme už tak často spolu nebývali. On bol v židovskej škole so staršími, mal iných kamarátov a mohol chodiť neskôr spať. Vojna nás ale zase zblížila.

Aj keď sa v Nemecku už diali hrozné veci, pre nás detský sen a raj stále trval. Pán Karas je fiakrista v Piešťanoch, má kočiar, sane a dva statné kone. Fiakristi vozili hostí zo stanice vo dne v noci, v zime i v lete. Autobus premával len jeden, a ten patril kúpeľom a vozil iba pacientov. V letných mesiacoch sa prázdnymi ulicami v noci pri otvorených oknách ozývali údery podkov. Pán Karas bol slušný človek, evanjelik, a vozieval nás do Merašíc. Cesta bola nezabudnuteľným zážitkom. Dá sa ísť aj vlakom, ale s prestupom, je to zdĺhavé a nudné. Kočiar je objednaný na presný deň, presnú hodinu, ktorej sme sa už nemohli dočkať. Pozeráme z okna, a hneď, ako je v našej ulici, hŕŕŕ strmhlav dole schodmi, a kto bol prvý, sedel vedľa kočiša, potom sme sa striedali. Rodičia naložili kufre a zapadli vzadu do sedadiel. Keď sme sa pohli, jeden z koníkov vypustil teplé zelené guľôčky, pán Karas napol opraty, šľahol bičom a vyrazili sme

[...]

Pred nami boli týždne plné neuveriteľne krásnych dní. Hneď od začiatku sme si pripadali ako v raji, aj keď tam nikto z nás nebol a nevedeli sme, aké to tam je. Žofka, sotva štrnásťročné dievča, ktorej rodičia pracujú na statku, každé ráno dojí teplé spenené kravské mlieko. Rád som preň chodil sám, pretože mi maštaľ vonia. Pobozkám žriebätko na mäkkú papuľku, kravy a kone pohladkám, býka chytím za roh, ružové prasiatko sa rýpe v hnoji a vydáva slastné zvuky. V maštali je šero a teplo od zvierat, hnoj príjemne smrdí. Mám citlivý nos a pamäť na vône. Mestský chlapec v maštali medzi zvieratmi, to mi dlho zostane v pamäti. Z lastovičích hniezd vykúkajú čvirikajúce zobáčiky a netrpezlivo čakajú, až im do nich rodičia vložia svoje úlovky. Lietajú tak rýchlo, že ich nie je skoro vidieť. Žofkina rodina nebola jediná, ktorú Arnold Reichental zamestnával. Na dolnom dvore každé ráno stoja nádenníci, ktorým rozdeľuje prácu. Sú medzi nimi aj stáli zamestnanci. Postupne sa budí aj ostatné detské osadenstvo. Naťahuje sa, zíva. Usadíme sa vo filagórii, v malom drevenom domčeku uprostred záhrady porastenom popínavý-

mi rastlinami. Vtáky nám vyspevujú k raňajkám, kakau s čerstvým rožkom natretým maslom a jahodovým džemom. Teplý chrumkavý rožok s domácim maslom je jedna z božských kombinácií. Už nás lákalo vybehnúť do polí. Leto bolo najletovatejšie, vysoké modré nebo bez mráčikov a voňavý svieži vzduch.

KONIEC RAJA

Raj na zemi ale zaniká, potápa sa pomaly, ako veľká loď. Ťažká choroba človeka zachváti zákerne, keď ju najmenej čaká. Čo sa dialo okolo nás, tomu sme nerozumeli. Zvieratá pudovo vycítia búrku alebo zemetrasenie. Naši rodičia vycítili ako ony, že sa niečo strašné chystá a že sa to k nám blíži, že sa v našom živote niečo podstatné zmení, len nevedeli čo. Varovania prichádzali z mnohých strán, ale komu by vtedy napadlo, že v najkrutejšej vojne zahynú milióny ľudí a medzi nimi toľko Židov. Čo príde, bude hrozné, mnohí budú štvancami, mnohí neutečú a mnohí sa budú chcieť schovať a nebudú mať kam. Nálady, vzrušené hovory, preplnené synagógy a časté návštevy otcových súrodencov u rodičov v nás vzbudzovali hrozné predtuchy. Vzduchom sa šíri niečo tajomné, ale nie ako v našich hrách. V našich hrách sa všetko tajomné a nebezpečné nakoniec premenilo na bezpečné a dobré. Strach sa v nás pomaly zahniezdil, strach, ktorého sa nešlo zbaviť, čoskoro sa stal živým, hmatateľným a blízkym.

V židovskej škole už neplatil žiadny rozvrh, nezapisovalo sa do triednych kníh, nepanoval neporiadok ako vždy, ale chaos. Učitelia sa striedali, hovorili nám, čo zmenilo naše životy, ako to máme znášať, ale čo bude s nami ďalej, o tom nám nikto nič nepovedal, pretože to nikto nevedel. Nenašli slová, ako by nám zrozumiteľne a ohľaduplne vysvetlili, čo sa s nami deje. Sami to nevedeli. Nevedeli odpoveď ani na otázku, prečo celý svet nenávidí Židov. Spievali sme a hrali hry.

Evanjelický učiteľ Jedlička, ktorý k nám prišiel z vlastnej vole, nás naučil krásnu slovenskú ľudovú Kysuca, Kysuca, ty bystrá vodička... Druhý hlas hral na husliach. Aspoň na chvíľu sme na všetko zabudli.

Do najväčšej triedy, kam sa vojde celá židovská škola, hneď ráno vstúpil pán riaditeľ Mittelmann. Nebol oblečený ako zvyčajne, ale sviatočne. Na tabuľu nakreslil modrou kriedou veľkú Dávidovu hviezdu a rýchlo začal rozprávať vzrušeným hlasom o našej pôvodnej vlasti pri brehoch Stredozemného mora, kde by sme sa raz mali všetci stretnúť. Často hovoril slovo Jahve a rozprával o egyptskom zajatí, ako nás Mojžiš zázračne zachránil. To všetko sme už poznali. Končil tým, aby sme sa nekamarátili s kresťanskými chlapcami. U dievčatách nehovoril. Všetko sme z jeho dlhého rečnenia nerozumeli, hovoril vzrušene, niekedy sa zakoktal, akoby si nespomenul na správne slová. S kresťanskými chlapcami sme sa aj tak nekamarátili, hnusili sme sa im a smrdeli. Už dlhší čas sme sa učili veľmi málo.

[...]

Vzduch je nasiaknutý antisemitizmom, slovenský ľud chce žiť v samostatnom štáte, bez Židov. To nepôjde bez násilia. Hnisavý vred nenávisti bol pred prasknutím. Zrel rýchlo. Dedinský ľud sa ožiera preto, že v každej dedine je krčmár Žid. Dáva na úver a vydiera. Židia majú majetky a peniaze. Rádio, kiná a noviny denne štvú proti Židom krčmárom, veľkoobchodníkom, maloobchodníkom a úžerníkom. Satirický časopis Sršeň má každý týždeň titulnú stranu so Židom s veľkým krivým nosom, pajesmi a bradou po zem. Zdalo sa, že tzv. židovská otázka je najdôležitejšiou a jedinou otázkou slovenskej politiky. Možno aj je. Kto vymýšľa tie texty? Stále nové, útočnejšie a vulgárnejšie. Kto kreslí nové a nové karikatúry či plagáty a heslá? Kto čarbe na múry domov a na výkladné skrine vápnom tri veľké písmená Ž I D? Hlupák, fanatik, či dokonca vzdelaný a múdry človek? Kto plánuje plynové komory a určí, že cyklón B je najlacnejší a najrýchlejší prostriedok na vyvraždenie Židov? Človek?!

Ilustrace Jiří Stach.

Občas sme ešte zašli do židovskej školy. Na drevenej bráne z ulice bola bielym vápnom hrubou čiarou namaľovaná veľká židovská hviezda, nepodobná tej, ktorú nám riaditeľ Mittelmann modrou kriedou kreslil na tabuľu. Pod ňou bolo napísané „Židia von!“ Mávali sme ešte hodiny náboženstva a učili sa písmená z voňavých veľkých kníh, ba už aj jednoduchšie slová, len kakao už pre Židov nebolo. Všetko bolo iné ako predtým, slnko, dážď, stromy. Futbal nás už nebavil. Po obede som tajne zašiel do parku k ružovej záhrade, či náhodou neuvidím svoju lásku Juditu Ascherovú. Miesto Judity som tam našiel iba spomienku. Bolo mi ľúto, že som ju miloval len na diaľku. Vlastne som sa jej nikdy nedotkol, ani som sa k nej nepriblížil, neviem, aké mala ruky, vlasy. Viem iba, že voňala ako svieži vzduch. Možno je to tak lepšie.

Posledné mesiace sme už aj my vedeli, že nebudeme žiť detský život. Domýšľali sme si všetko možné. Vtedy sa nám už ľudia na ulici vyhýbali a odvracali sa, ako keby nás nepoznali. Do školy sa namiesto učenia chodíme iba baviť. Pán učiteľ Weinberger, ktorému gójske deti na ulici nadávali: „Icík, Icík, bradatý Icík!“, nám niekedy číta rozprávky zo Starého zákona. Páčili sa nám viac ako o princeznách, kráľoch, drakoch a ježibabách. Čítal ich pomaly, niektoré slová spieval ako rabín v synagóge. Nikdy predtým to nerobil tak oduševnene a často mal v očiach slzy. Raz sa ho niekto spýtal, či je Boh. Vtom však zazvonilo na prestávku. „Budúcu hodinu si o tom pohovoríme, deti,“ vzal pod pazuchu knihu a zmizol. To bola posledná hodina náboženstva. Už som ho nikdy viac nevidel.

V knize *Raj nie je len na nebesiach a Peklo nie je len pod zemou* (Slovenský literárny klub, Praha 2015) líčí kameraman Juraj Šajmovič své utěšené předválečné dětství i narůstající strach z budoucnosti na počátku války, útěk rodiny do Maďarska, kde rodiče s dětmi žili dva a půl roku pod falešnou identitou, a další útěk, zhruba půl roku před koncem války, zpět na Slovensko. Olga Hostovská z knihy vybrala několik ukázek – celý výběr najdou čtenáři v letošní *Židovské ročence 5779* (2018/2019), která vyjde koncem listopadu.

KOLNOA PODRUHÉ

Další ročník Festivalu izraelského filmu se vydařil

V sálech vršovického Kina Pilotů a v biografech Lucerna a Kino 35 si Pražané a návštěvníci metropole mohli v půli října užívat štědrou nabídku izraelské filmové produkce i doprovodných programů. Rozmanitá témata hraných snímků poskytla možnost, jak se seznámit se současnou izraelskou společností z různých úhlů pohledu, dokumenty pak přiblížily například osud Židů v Iráku (Bagdádu), prostřednictvím před několika lety objeveného rozhovoru z roku 1968 osobnost prvního izraelského premiéra Ben Guriona a okolnosti natáčení propagandistického filmu o varšavském ghettu. Svérázné snímky přesahující rámec dokumentu se věnovaly spisovateli Etgaru Keretovi a choreografovi a tanečníkovi Ohadu Naharinovi a k nejvděčnějším zážitkům patřil seriálový maraton *Práce pro Araby* podle scénáře Sajjida Kašuy. Celkem se představilo osmnáct snímků, celovečerních filmů a dokumentů, dále výběr ze studentských filmů tří nejvýznamnějších jeruzalémských filmových škol a několik dalších akcí (pohybová lekce Gaga, Dny izraelské kuchyně, přednášky a výstava fotografií). Diváci příležitosti, jak se zdá, využili dosyta, mnohé projekce byly zcela vyprodané a izraelské atmosféře napomáhalo i nezvykle teplé počasí. Festival se konal díky finanční podpoře Hlavního města Prahy, Ministerstva kultury ČR a řady dalších dárců, záštitu mu poskytlo Velvyslanectví Státu Izrael ČR.

Jen na chvíli vybočit ze všednosti... Záběr ze snímku *Aja*.

PŘÍBĚHY SE DĚJÍ TĚM, KDO JE DOVEDOU VYPRÁVĚT

Ve škále snímků, spjatých s Izraelem či židovskou historií (izraelsko-palestinský konflikt, postavení izraelských Arabů v izraelské společnosti, vztahy sekulární a náboženské společnosti, traumata z válek, poválečné nelegální běženci či prosperita a posléze perzekuce Židů v Iráku), bych osobně divákům doporučila celkem „neizraelský“ komorní snímek *Aja* (*Aya*), dokument o Etgaru Keretovi a seriál *Práce pro Araby*.

Čtyřicetiminutový izraelsko-francouzský film *Aja* se nezabývá ani politikou, ani náboženskými aspekty života v Izraeli, ve filmu vlastně není ani příliš slyšet hebrejština, neboť herci spolu mluví anglicky.

Atmosférou připomíná Čechovovy povídky: od první vteřiny cítíme melancholii i napětí, pod klidnými dialogy se odehrává drama, a i když toho protagonisté o sobě mnoho neřeknou, dovedeme si představit jejich životy i to, co cítí. Celý film začíná nedorozuměním: Mladá žena Aja čeká na letišti a souhrou okolností se ocitne v roli řidičky neznámého muže, kterého odváží z letiště do jeruzalémského hotelu. Křehký snímek o touze třeba jen na chvíli vybočit z každodenního života a prostředí se stal díky výbornému provedení (od režie, kamery a střihu po herecké výkony Sary Adlerové a Ulricha Thomsena) mistrovským dílem a roku 2012 za něj jeho tvůrci, manželská dvojice Mihal Brezisová a Oded Binnun, byli nominováni na Oscara v kategorii krátkých filmů.

Spisovatele a filmaře Etgara Kereta asi není třeba představovat, v češtině vyšla již řada jeho textů (povídkové soubory *Létající Santini* a *Sedm dobrých let*; *Najednou někdo klepe na dveře*), několik povídek otiskl i *Rch*, stejně jako rozhovor s autorem. Kdo tedy Kereta znáte, asi si těžko představíte klasický dokument, v němž literární vědci suše rozebírají jeho povídky. Film *Etgar Keret: Příběh, který se skutečně stal*, by mohl mít v podtitulu rčení: „Historky se dějí těm, kdo je umějí vyprávět.“ Keret to rozhodně umí a v dokumentu, v němž se prolínají autorovy vstupy s vyprávěním jeho blízkých, záznamy z besed a animovaným zpracováním jeho textů, divákům názorně představuje, jak strohá či traumatizující fakta mění ve vypointované a barvité příběhy. Vzpomíná mj. na svůj první text, který napsal na vojně, poté co jeho nejlepší přítel, který trpěl depresemi, spáchal během služby sebevraždu. První povídka tak pojednávala o muži, který s velkou nechutí vyráběl v továrně trubky. Zhotovoval proto trubky neobvyklých tvarů a díky nim se při hledání ztracené kuličky dostal do prostoru, náležícího lidem, kteří se na zemi necítili dobře. Vzápětí Keret zdokumentuje (fiktivní?) scénu, v níž přinesl první povídku svému bratrovi, který ji přečte, pochválí, a poté popsanou stránkou uklidí nečistotu, již zanechal jeho pes… Keret své psaní s nadsázkou charakterizuje jako „reklamu na život“ či snahu dodávat chaosu určitou vyrovnanost a svůj sklon k „pábení“ bere jako dědictví po rodičích: Ti, ač oba přežili holokaust, svému spíše churavému a fyzicky málo zdatnému synovi předali optimismus i schopnost vidět víc než všední události.

Etgar Keret: Příběh, který se skutečně stal.

PRÁCE PRO ARABY

Málokdo si asi dokáže dělat legraci z izraelsko-arabského komplikovaného vztahu tak, jak to předvedl v seriálu *Práce pro Araby* spisovatel a scenárista Sajjid Kašua. Autor, jenž se narodil roku 1975 palestinským rodičům, kterému se díky skvělému prospěchu dostalo vzdělání na prestižní izraelské střední škole a na Hebrejské univerzitě a který tuto v mnohém složitou zkušenost popsal ve svých románech *Tančící Arabové* a *Druhá osoba singuláru.* Jeho hebrejsky psané knihy – kritické vůči izraelské i palestinské společnosti – vycházejí v desítkách překladů po celé světě včetně češtiny (nikoli však v arabštině).

V *Práci pro Araby* (jak označují Izraelci nekvalifikovanou nádeničinu) se Kašua zabývá kulturní propastí mezi Araby a Židy v Izraeli, vzájemným nepřátelstvím a předsudky, které k sobě chovají.

Vznik seriálu nebyl snadný: Kašuovi trvalo čtyři roky, než přesvědčil producenty státní televize, aby film, v němž se v hlavním vysílacím čase mluví hodně arabsky, uvedli. Navíc si vůbec nebyl jistý, jak budou diváci reagovat. Jeho cílem přitom nebylo jen pobavit, ale přimět touto cestou lidi z obou táborů, aby se zamysleli. Seriál mířil hlavně na židovské diváky – autor chtěl, aby nejen ocenili jeho vtip, černý humor a sarkasmus, ale aby se pokusili vcítit do kůže obyčejných izraelských Arabů, aby je viděli – a tuto příležitost dostali v izraelské televizi poprvé – jako normální lidi, neustále řešící své postavení menšiny. Od roku 2007 vznikly čtyři série (na festivalu se promítala druhá) a seriál získal ceny Izraelské akademie za nejlepší komedii, režii a scénář.

Kašua tvrdí, že hlavní inspiraci pro postavu poněkud neurotického arabského novináře Amdžada (naplňujícího všechny představy o tradičním židovském smolaři, šlemílovi) píšícího pro hebrejské noviny našel sám v sobě. Amdžad se snaží včlenit do židovské společnosti: přestěhuje se do židovské čtvrti, má židovského kamaráda, chodí elegantně „po izraelsku“ oblečený, mluví skvěle hebrejsky (chyby dělá, jen když je rozčilený). Hebrejsky nutí mluvit i svou manželku a dceru, své typicky arabské subaru vymění za rover atd. Jenže neustále naráží na problémy a karamboly: majitel, který mu byt ochotně prodá, to udělá jen proto, aby se pomstil sousedům (kterým nasadí do domu „Araba“), rover složený z kradených dílů nefunguje, a když se na Purim převlékne do uniformy izraelského vojáka a unese ho svérázné palestinské komando, nechtějí se „případem“ zabývat ani Izraelci, ani Palestinci a jeho židovský kamarád pod tíhou okolností předstírá, že ho nezná. Přes veškerou snahu se zkrátka nikomu nezavděčí.

Kašua brilantně rozehrává rozmanité stereotypy: tradiční arabskou rodinu s železně pevnými příbuzenskými pouty představuje prohnaný, prohnaný a staromódní otec, jehož manželka mu ve více či méně nevkusných hábitech neustále něco vyvařuje; na židovské straně jsou to například Amdžadovi židovští levicoví sousedé, kteří se sice snaží o maximální vstřícnost, ale v kritické chvíli usoudí, že je jako „všichni“ Arabové. Vtipným seriálem se Kašua skutečně proslavil, ale svou rodnou zemi nakonec stejně opustil: od roku 2014 žije v Americe, kde přednáší (mj. i o svém scénáři) a je rozhodnutý, že se už do Izraele nevrátí. Dodejme, že pár dílů seriálu lze nalézt na YouTube. **Alice Marxová**

Taková normální rodinka. Aktéři seriálu *Práce pro Araby* Sajjida Kašuy.

* * *

NEJVÍCE ZAUJALY DOKUMENTY

Několik otázek pro Terezu Regnerovou, programovou ředitelku festivalu Kolnoa, která působila jako vedoucí kulturní sekce na Velvyslanectví Státu Izrael v ČR a patří k zakládajícímu týmu Festivalu izraelského filmu Kolnoa, jehož druhý ročník proběhl v říjnu.

Jak vybíráte filmy pro festival a jak dlouho ho připravujete?

Filmy vybíráme průběžně po celý rok. Například už teď, ani ne týden po skončení letošního festivalu, jsem viděla několik snímků a navázala kontakty s dalšími filmovými školami, tentokrát z Tel Avivu. Po celý rok jsem v kontaktu s distribučními společnostmi a sleduji novinky, v rámci své návštěvy Jeruzalémského filmového festivalu jsem začala vybírat nejnovější filmy i filmy, které se teprve točí, ale brzy budou dokončeny. Letos, díky 70. výročí vzniku Státu Izrael, jsem oslovila i Jeruzalémský filmový archiv a společně jsme vybrali tři snímky. Nově jsem navázala spolupráci s jeruzalémskou radnicí a z původně plánovaného doprovodného programu vznikl i výběr studentských filmů z místních filmových škol.

Máte své poradce a spolupracovníky v Izraeli?

Přátelé z Izraele posílají recenze na nově uvedené filmy. Jsem ve spojení s filmovými profesionály, se kterými zvažované filmy probírám. Sleduji také, jak jsou nové filmy přijaty, případně oceňovány na izraelských a světových filmových festivalech.

Probíhají podobné festivaly i v dalších zemích?

Existuje několik festivalů, které prezentují židovskou a izraelskou kulturu. Vedle festivalu Seret izraelských filmů, jenž se koná v Evropě (v květnu se konal v Londýně, v říjnu v Berlíně, v listopadu probíhá v Amsterdamu atd.) i v Latinské Americe, probíhá několik festivalů, které se soustřeďují na židovské filmy. Na Slovensku organizuje izraelská ambasáda stejnojmenný festival Kolnoa, je zaměřený na izraelské celovečerní dokumenty, spolupracujeme spolu.

Máte údaje o návštěvnosti a o tom, jaké filmy se nejvíce líbily?

Návštěvnost se oproti loňskému roku zvýšila o 50 procent na 2520 diváků. Oproti loňsku jsme hráli ve třech kinech a podle výsledků z diváckého hlasování nejvíce zaujaly dokumenty o Ohadu Naharinovi a Etgaru Keretovi. Pozitivní reakce získal i kultovní film *Avanti Popolo* z konce osmdesátých let. Zajímavá byla i reakce na dokument o Ben Gurionovi: přestože jsme ho uvedli v prvním ročníku, i letos měl velký ohlas, možná díky přítomnosti jeho producentky a střihačky Jael Perlovové. Z hraných filmů pak nejvíce zabodovaly filmy *Geula*, *Mezi dvěma světy* a *Betlém*.

Půjdou některé z festivalových snímků do distribuce (pokud v ní už nejsou)?

Z letošní nabídky nepůjde žádný film do distribuce, ale s kolegou Janem Macolou, který je součástí týmu Kolnoa a zároveň majitelem Kina Pilotů a má i vlastní distribuční společnost, o tom přemýšlíme. Loni byl uveden do české distribuce festivalový snímek *Cukrář*, který je nyní dostupný na DVD, stejně jako film *Zelený princ*. **(am)**

CAMPAGNA DI ROMA III.

Přístav Ostia Antica a jeho synagoga

Naším, alespoň prozatím posledním zastavením v okolí Říma je Ostia, přesněji Ostia Antica, rozsáhlé pozůstatky přístavu v ústí řeky Tibery, který měl pro antický Řím zásadní význam. Sem směřovaly lodi ze všech zemí rozsáhlé říše, tady se zboží, potraviny, válečná kořist, otroci, stavební materiál i divoká zvířata pro hry v Koloseu překládaly do menších plavidel a ta je pak proti proudu řeky dopravovala do vlastního Říma. Ostia měla v dobách císařství podle některých odhadů až sto tisíc obyvatel a jako všechna místa, kterými dlouhodobě prochází velký obchod, byla bohatá a výstavná.

SLÁVA I ÚPADEK

První, co dnes většinu návštěvníků nutně překvapí, je skutečnost, že nikde není vidět moře. Dokonce i řeka se dnes bývalému přístavu vyhýbá. Je to tím, že za těch zhruba 1600 let, kdy spolu s úpadkem a potom i zánikem římské velikosti a moci postupně upadal i její hlavní přístav, město ztrácelo obchodní význam, obyvatelé ho opouštěli a v 8. století už se o něm mluví jako o opuštěném místě. Stejně jako Villa Adriana se stává zdrojem stavebního materiálu (zdejší mramorové obklady byly ve velké míře použity například při stavbě dómu a věže v Pise) a pozůstatky staveb postupně mizí pod nánosy bahna, které Tibera přináší z vnitrozemí. Při jedné z častých povodní v roce 1587 pak řeka změnila i svůj směr a našla si novou, přímější cestu. Vlivem její trpělivé práce na nánosech také moře ustoupilo a dnes se nachází téměř tři kilometry daleko od přístavu, který kdysi stával přímo na pobřeží.

Říční nánosy však současně celkem dobře konzervovaly pozůstatky antického města a často zabránily jeho dalšímu ničení. A tak když zde byla na začátku 19. století zahájena systematická archeologická činnost, která s různě dlouhými přestávkami trvá podnes, objevilo se postupně přístavní město opět v podobě a úplnosti, kterou nikdo neočekával. Znovu se z nánosů vynořila hlavní ulice města Decumanus maximus, Terme di Nettuno (Neptunovy lázně) s krásnými mozaikami, divadlo pro čtyři tisíce diváků, pozůstatky chrámů a svatyní, fórum se zbytky baziliky, budova Kapitolu a velké množství dobře zachovaných skladišť a dílen všech možných řemesel. Svůj vlastní cech měli v Ostii i potápěči. Mnohé z toho, co se archeologům podařilo najít, si mohou návštěvníci prohlédnout ve zdejším muzeu – pozoruhodné jsou zejména římské sarkofágy a sochařské portréty. Ale hlavním nálezem je celá Ostia Antica, místo, kde si vedle Pompejí můžeme udělat asi nejlepší představu o tom, jak vypadalo a fungovalo velké antické město.

Rozsáhlé pozůstatky Kapitolu, jedné z hlavních budov Ostie. Foto jd.

Synagoga v Ostii, dnešní stav. Foto archiv.

SYNAGOGA NA BŘEHU MOŘE

Jako v jednom z hlavních obchodních středisek Středomoří tu měli své zastoupení a sklady kupci a dodavatelé ze všech koutů tehdejšího světa. Budovali si zde své rezidence i střediska vlastních náboženských kultů a Římané, v tomto ohledu značně tolerantní, jim v tom nebránili. Podíl Židů na obchodu římské říše je známý, z některých údajů se dá odvodit, že v Ostii existovalo organizované židovské společenství už od 1. století před o. l., ale skutečných důkazů o tom bylo málo. To vše se rázem změnilo, když v roce 1961 narazili stavitelé dálnice k novému letišti Fiumicino v místech, kde archeologové už žádné pozůstatky antické Ostie nepředpokládali, na základy poměrně velké budovy, která, jak ukázal bezprostředně provedený výzkum, fungovala jako synagoga! Prokázalo se také, že nestála daleko od hlavních čtvrtí Ostie, jak se z počátku myslelo, ale byla součástí jedné z jejích nejrušnějších a nejvýstavnějších částí.

Podle současného stavu vědomostí byla synagoga postavena v 1. století o. l. za císaře Claudia, stavebně upravena ve století druhém a na počátku 4. století prošla celkovou rekonstrukcí a byla podstatně zvětšena. K bohoslužebným účelům sloužila ještě v 5. století. Patří tedy k nejstarším známým synagogám na světě. Starší synagogální stavba (v Evropě) byla nalezena pouze na řeckém ostrově Délu.

V dobách, než moře ustoupilo, synagoga stála téměř na pobřeží mimo městské brány a byla orientována směrem k Jeruzalému. K bohoslužbám sloužil hlavní prostor, velká obdélníková místnost s barevnou mramorovou podlahou a zakřivenou zadní stěnou, před kterou stála bima, řečniště k předčítání z Tóry. Svitky Tóry se uchovávaly v aronu ha-kodeš, jenž byl v dnes dochované podobě pořízen mezi koncem 3. a začátkem 4. století, vyznačuje se ale i použitím starších mramorových prvků (hlavice sloupů jsou ze 2. století). Aron je zakončen polokruhovou zdí, ve které byla dvířka k vlastní schráně pro svitky. Jednolitost zdi narušují dva sloupy, na nichž ležely střešní konzole. Přední část vyvýšené podlahy byla vydlážděna barevnými mramorovými dlaždicemi. Právě plastická výzdoba konzol byla zásadní pro určení stavby jakožto synagogy: jsou na nich vytesány jednoznačné symboly judaismu menora, šofar a lulav s etrogem.

K ostatním místnostem, které byly součástí budovy, patří kuchyně s pecí na přípravu macesů. Její podlaha, stejně jako podlahy dalších místností a prostor budovy, byla vyzdobena černobílou mozaikou s geometrickými tvary a symboly.

Zbývá dodat, že Ostia Antica je i v plné sezoně relativně klidné místo, ve kterém lze příjemně a zajímavě strávit hodně času. I tady, jako na mnoha jiných místech v okolí Říma, se často neoddělitelně prolínají antika s renesancí a středověk se současností. Letadla, která co chvíli přistávají na nedalekém letišti Leonardo da Vinci, k tomu všemu vlastně také patří a naši cestu časem ani neruší. Právě zde, uvnitř nehybného, dávno opuštěného města plného domů chrámů, skladů i paláců máme příležitost si uvědomit, jak je všechno v pohybu. Moře se vzdaluje, maják stojí uprostřed pevniny, řeka mění svůj směr, města se potápějí a zase vynořují jako lodi na vzdáleném obzoru, lidé a národy přicházejí a odcházejí.

I my odcházíme. Ale nyní už víme, že na konci bývalého antického města, dnes osamělá, stojí už víc než dva tisíce let synagoga.

Jiří Daníček

ANNA LORENCOVÁ

(13. 3. 1927 – 14. 10. 2018)

Každý, kdo se v uplynulých třiceti letech zúčastnil nějaké významnější akce, pořádané pražskou židovskou obcí, federací a hlavně Terezínskou iniciativou, měl téměř devadesátiprocentní naději, že se setká s krásnou, tmavovlasou, štíhlou a elegantní paní, Annou Lorencovou. Věk na ní nebyl příliš znát, snad teprve v posledních dvou letech, kdy se její drobná postava stále zmenšovala a slábla, až připomínala malého poletujícího ptáčka. Téměř do posledních týdnů, i v době, kdy jí už paměť nesloužila jako dřív, se pohybovala – rychle a kurážně. Jak řekl ve smuteční řeči její synovec Michal: „Každý pátek u nás na Kabalat šabat zpíváme píseň *Kol haolam kulo gešer car meod... – Celý svět je úzký most a jde jen o to vstoupit na něj a nebát se*. Andulka se nebála. Často po něm šla tak, že jsem ještě před pár měsíci měl co dělat, abych jí stačil."

Pocházela z Mostu, kde se roku 1927 narodila Richardu a Gertrudě Weinsteinovým. Ve vyprávění, které poskytla roku 2014 sdružení Post Bellum, vzpomínala na to, jak spokojené dětství ukončil zábor Sudet a útěk z rodného města do Prahy. Emigrovat se rodině nepodařilo, nakonec odjel jen otec – roku 1939 do Šanghaje s tím, že pro manželku a děti (Annu a jejího bratra Hanuše) zařídí vše tak, aby se za ním mohli přestěhovat. To se nestihlo a Gertrudu s dětmi a babičkou čekal tehdy obvyklý osud: nejprve život okleštěný norimberskými zákony, poté roku 1941 deportace do Terezína.

Maminka pracovala jako ošetřovatelka v nemocnici, ve které se poté, co se nakazila tyfem, ocitla i Anna. Když se vyléčila, nesměla v ghettu dále pracovat v zahradnictví ani v zemědělství jako většina mladých lidí. Využila tedy možnosti vyučit se zubní asistentkou. Vzpomínala, jak přes celkový nedostatek prostředků o každého pacienta pečovali, jak se jen dalo, a Anna lékaři pomáhala, jak dokázala. Bez anestetik museli přistoupit k metodě známé z první světové války. „Stoupla jsem si za pacienta, držela ho za skráně, a když na mě doktor mrkl, pevně jsem stiskla, a on mezitím provedl zákrok," vyprávěla. Díky své práci, a hlavně tomu, že Hanuš se dobrovolně přihlásil na práci do Wulkova, zůstaly s matkou v Terezíně, zatímco její blízcí a přátelé odjížděli na východ. „Nevěděli jsme, kam transporty jedou, a dobrovolně jsme pomáhali lidem s kufry," vyprávěla. Takto vyprovodila i svou babičku.

Jako řada jiných přeživších podlehla iluzi nového spravedlivého řádu, z níž ji vyléčily politické procesy. Vdala se, vychovávala dcery. Své zájmy mohla projevit až v šedesátých letech: dálkově vystudovala sociologii a působila v Československém rozhlasu, kde prováděla sociologický výzkum poslechovosti. O svůj post přišla na začátku normalizační éry, krátce pracovala v prádelně, poté se šťastnou náhodou dostala do Židovského muzea. Ale nezůstala tam dlouho. Z politických důvodů ji vyhodili a byla ráda, když získala práci ve stavebním bytovém družstvu, kde posléze obstarala místo i literárnímu kritikovi a redaktorovi samizdatové Edice Expedice Janu Lopatkovi. Svým nenápadným, ale vytrvalým způsobem také pro samizdat hodně vykonala: na stroji přepisovala nejrůznější dokumenty a knihy, které pak roznášela. Na sklonku osmdesátých let podepsala i prohlášení Charty 77.

Velkou měrou se podílela na vzniku sbírky audionahrávek lidí, kteří prošli holokaustem. Od devadesátých let jich spolu s Annou Hyndrákovou natočila pro Židovské muzeum a pro Spielbergovu nadaci stovky, nahrávaly židovské a později i romské osudy. Ač byla velice aktivní v Terezínské iniciativě, především jako redaktorka a autorka textů v jejím zpravodaji, o svých zážitcích z války veřejně nemluvila. Její synovec řekl: „Andulka nikdy nikomu neublížila. Jí ublížili mnohokrát. Přesto si nikdy nestýskala, přesto nebyla ukřivděná." Její spíše zdrženlivé povaze zřejmě vyhovovalo, že zprostředkovávala vzpomínky a osudy druhých. V těchto vzpomínkách je tedy obsažena i ona sama: její osud, noblesa, pracovitost a statečnost. Bude nám hodně scházet. *Kéž je její duše přijata do svazku živých.* (am)

Anna Lorencová v roce 2001. Foto archiv.

Ján Sedal
SMS básně

11.8.2007 13:01:00

Sedal poslal básničku:
Hvězdy potřebují tmu,
duše má potřebuje hvězdy,
sobota potřebuje modlitbu,
buď se mnou, můj Pane.
Až do první hvězdy.
Gut Šabes.

9.11.2010 14:22:45

Pohádka pro úterý
Uprostřed hlubokýho lesa
žil vycpaný vlk. Asi 113 let
stál v muzeu a teď tohle.
No a přišla liška, lekla se, ale když
nic, tak si ho vodnesla domů
a byli spolu šťastní. Vlk stál
u postele a koukal na lišku dalších
113 let.

19.11.2011 11:54:00

Sobota... jedu domů
do mámy a táty Brna,
do Anenské,
do té ulice východozápadní,
která lehounce stéká
kolem špitálu sv. Anny,
kde na bolest dávaj
se prášky.

25.11.2010 12:50:17

Nemám chalupu ani babu,
mám deprese, co víc eště
můžu chtít?
Ptáci na obloze ti uletí. Samota
je špatně napsaná adresa.

2.4.2011 2:29:08

Slyšíš, můj miláčku,
vono se to nezdá,
když zvrátíš hlavou dozadu,
padá na tebe hvězda,
hvězda, co se v pádu vrtí,
i zmrzlina, než roztaje,
nic neví o své smrti.

28.9.2011 13:56:19

Pane, podzim vydírá mou duši,
modlím se, aby mně na
hlavu padl kaštan...
Seznam dnů,
život můj.

8.3.2012 1:48:56

Na životě
jak oběšenec na provazu visím
S láskou či bez ní
na tomhle světe cizím

29.3.2008 10:35:56

Má laňko jsi krásná a hezčí
než kaňka co vsákne se do pijáku
z lásky Tě píchnu do srdce
má lásko
rohlíčkem plným máku

6.10.2007 13.10.43

Sedím na pobledlém srpku měsíce
hledím na sobotu
jak pokorně modlí se
na špičce mého střevíce

15.9.2007 17:33:38

Ptáci se potulují po obloze
a hrnou křídly sobotu
k večeru
zůstaň můj Pane
s námi i potmě
namísto svícnu zapal
hvězdy

* * *

Nemůžu ani vypsat, co všechno se v mém životě a mysli pojí se Sedalem... Jak jsem ho napřed vlastně ani neměl rád, než jsem pochopil, že je dobrodruhem, osamoceným plavcem na moři, věrným kamarádem a výborným hercem, se kterým však to není někdy jednoduché.

Pracovali jsme spolu léta, hrál v mých inscenacích převážně hlavní role a mnohokrát jsme se přeli, ba hádali, hrál ale vždycky výborně, spoustu věcí vymyslel a celé roky jsme se měli a dodnes máme rádi.

Když démon, který v něm je, ho čas od času přemohl a přinutil ho vypít nejednu skleničku, volával mi i v noci a tu jsme i pohovořili, byť krátce a jen příležitostně, protože já většinou na noc vypínám mobil.

Pak jsem od něho začal dostávat texty, často to byly i krásné básně v SMS. Já jsem si je vždycky opsal na papírek, s datem, hodinou, kdy mi to přišlo, a uschoval s myšlenkou, že bych mu to někdy nechal vydat v nějaké knížečce, až přijde vhodná chvíle. No, a ta přišla teď, když se mu ten bouřlivý život zkomplikoval. Takže knížečka je tu, jsou tam SMS texty, co mi psal, a taky co psal dceři Johance.

Psal i jiným lidem, kolegům, přátelům, dívkám, do kterých se zamiloval, a tak. Ale to už by byla mravenčí práce a jistě taky některé ty texty poslal Sedal více lidem a to už by se tomu musel někdo speciálně věnovat. Takže se to může brát jako taková výzva...

Milému kamarádovi Jánu Sedalovi srdečně a vděčně Arnošt Goldflam, červen 2018

(Ján Sedal: SMS básně. K vydání připravil a vydal Arnošt Goldflam ve spolupráci s nakladatelstvím Torst. Praha 2018.)

GERT HEINRICH WOLLHEIM

svobodný a nezávislý malíř z Německa

Jezdec, který se na zpěněném koni řítí životem. Narezlé vlasy divoce vlající ve větru. Oči, které zahlédly něco děsivého, a přesto nezhasly. Tvář, která navzdory děsu vyjadřuje odhodlání a pevnost. Gert Heinrich Wollheim. Pták, který s křídly roztaženými majestátně pluje nad krajinou, pak zase dravec, jehož kořistí je jak člověk zabývající se jen sám sebou, tak společnost, v níž se vše řídí ustálenými rituály a které chybí smysl plného žití. Neposedný kolibřík, hravý tvor, který nemůže přežít v žádné kleci. Gert Heinrich Wollheim.

Z NĚMECKA DO USA

Narodil se 11. září 1894 v Loschwitz u Drážďan. V roce 1911 navštěvoval školu volného aktu v Torbole u Gardského jezera a během studia podnikl cestu po severní Itálii, při které se seznámil s Tintorettovým dílem. Koncem září téhož roku po návratu do Německa začal studovat ve Výmaru sochařství a od roku 1912 malbu pod vedením rakouského malíře Albina Eggera-Lienze. Mezi jeho spolužáky patřili mimo jiné Otto Pankok, Carl Lohse a Otto Herbig. Když Egger-Lienz uprostřed roku 1913 školu opustil, většina jeho žáků skončila též. Wollheim se vrátil do Berlína a v roce 1915 musel narukovat. Roku 1917 byl těžce raněn (kulka ho zasáhla do břicha). Událost zpracoval v jednom ze svých nejslavnějších a z mála dochovaných obrazů vzniklých před rokem 1945. Původně triptych, z něhož se uchovala pouze prostřední část, je parafrází Ježíšova ukřižování. Místo Ježíše se na imaginárním kříži svíjí polonahý muž, kterému z rány po střele vytéká z břicha krev. Triptych byl roku 1920 pod názvem *Raněný* vystaven v Düsseldorfu a vzbudil takové pohoršení, že musel být z výstavy odstraněn. V té době Wollheim pobýval v Porýní a stál u zrodu významné avantgardní skupiny Junge Rheinland. Sblížil se s pověstnou a extravagantní galeristkou Johannou Eyovou a navázal přátelství s Maxem Ernstem. Již v roce 1922 vyšel v anonymně vydávaném plátku v Düsseldorfu článek, který označil Wollheima za vůdčího ducha avantgardního porýnského umění, degenerovaného milionářského synka z židovské rodiny. Mezi jeho přátele patřila i básnířka Else Lasker-Schülerová, což dokládá i několik dopisů, které se nacházejí ve fondu Židovské národní a univerzitní knihovny v Jeruzalémě. V roce 1933 Wollheim emigroval do Paříže, kde stál u zrodu málo známé skupiny svobodného a nezávislého německého umění. Jeho družkou v té době byla slavná tanečnice Tatjana Barbakoff. Po německé okupaci Francie v roce 1940 byli oba internováni v různých francouzských koncentračních táborech. Roku 1942 se Wollheimovi podařilo uprchnout a až do konce války se ukrýval v Pyrenejích u prosté vesnické ženy, selky Marie Morlaasové. Tatjana Barbakoff byla deportována a zavražděna v Osvětimi. Po válce Wollheim odešel do Spojených států amerických, kde zemřel 22. března 1974. Německo navštívil poprvé od dob své emigrace v roce 1959.

Autoportrét, 1924.

Kolesový parník.

AUTOPORTRÉTY

Wollheim po celý život maloval svoje autoportréty. Nechápu je jako vlastní zpodobení, ale jako sebezpytování, pochybování, směřování k něčemu, co nedokážu pojmenovat a o čem nejlépe vypovídají židovské anekdoty. Dokonce i Joseph Beuys si povšiml k mé hrůze této „sebestylizace“ (pravda až po druhé světové válce) a pojednal ji po svém. Ovšem ne jako projev člověka hledajícího a pochybujícího, totiž aktivního jedince, který kašle na společnost a její uznání. Beuys, inspirován jistými vnějšími znaky, vytvořil určitý model, který nebere ohled na jedinečnost každé lidské bytosti, ale postavil se do role věrozvěsta umění, který dokázal velmi vlivně manipulovat „společenstvím novým poválečným“.

Po nástupu Hitlera k moci v Německu bylo zničeno téměř celé do té doby vzniklé Wollheimovo dílo, zhruba 450 prací.

(*Jako součást volného cyklu o méně známých židovských malířích 20. století připravil* **Jan Placák**.)

NEVIDITELNÝ PŘÍBĚH Z IZRAELE

O knize Probudit lvy Ajelet Gundar-Gošenové

Ajelet Gundar-Gošenová je, jak měli v říjnu možnost zjistit posluchači v pražské Knihovně Václava Havla, neobyčejně krásná a vzdělaná mladá žena. Na dvou různých univerzitách (v Tel Avivu a v Jeruzalémě) absolvovala obor psychologie a scenáristika a ještě za studií pracovala jako novinářka, ale také jako dobrovolnice pro izraelskou Společnost pro lidská práva. Literárně debutovala ve dvaatřiceti letech: roku 2014 jí vyšel román *Jednu noc, Markovitchi*, odehrávající se v Palestině těsně před druhou světovou válkou a brzy po ní, a kromě prestižní Shapirovy ceny za prozaickou prvotinu jí toto dílo vyneslo srovnání s Gabrielem Garcíou Márquezem (kritika zdůrazňovala hlavně politický dopad, alegorickou sílu, magický realismus a humor). Ještě větší ohlas sklidil její druhý román, nazvaný *Probudit lvy*, který je nyní k dispozici česky v tradičně skvělém překladu Alžběty Glancové a Magdalény Křížové.

JO, TIHLE AFRIČANÉ

Po vyčerpávající noční směně odjíždí hrdina románu – doktor Ejtan – z Beerševské nemocnice a na opuštěné silnici srazí člověka. S hrůzou zjistí, že těžce zraněný muž je eritrejský migrant bez šance na přežití, a z místa ujede. Jeho osud se změní ve chvíli, kdy ho navštíví přitažlivá černoška, jejíhož muže zabil, a donutí ho poskytovat lékařskou péči uprchlíkům z Afriky. To je stručně nastíněný děj románu, který slovy recenzentů odhaluje nejtemnější kouty izraelské společnosti i lidské duše. Izraelské společnosti proto, že je zasazen do Negevu, do pouště, která je jakousi zeměpisnou i sociální periferií, přičemž i Beer Ševa je plná prachu; a tím snáz se tu tedy ukryjí neviditelní migranti, kteří na rozdíl od izraelských občanů nemají žádné doklady ani záznamy na úřadech. A lidské duše proto, že se ukáže, že i ti, kteří mají svědomí, touží hlavně po klidu, a že každý z nás, ať už se třeba prohlašuje za liberála nebo levičáka, je ve větší či menší míře rasista.

Ejtan přitom není chladný cynik: chce být dobrý otec i lékař, vzpomíná si, že když byl malý a viděl bezdomovce, plakal. Ostatně v Negevu skončil jako by za trest jen proto, že na svém dřívějším působišti v Tel Avivu upozornil na korupci. Odpovědnosti za svůj čin se sice vyhnout pokusil, ale pronásledují ho strašlivé výčitky – a navíc se sám stane obětí vydírání, třebaže za ušlechtilým účelem. A tamti „ilegálové“ a „Afričané“ se mu rázem zhmotní v podobě davu, který naléhavě potřebuje ošetřit své hnisavé rány. Noc co noc se tedy odebírá do své nové ordinace: opuštěné benzinky, kde mu jen postupně a z části dojde, že ten anonymní jedinec, jehož zabil, se jmenoval Asum, a stejně jako jeho půvabná a záhadná žena Sirkit měl svůj životní příběh. Jeho vlastní manželství se současně ocitá v krizi.

Jeho žena Liat totiž pracuje u policie a něco tuší: a byť i ona touží po teplu a pohodlí domova (tím spíš proto, že se narodila v chudé a pak i rozvrácené rodině původem z Maroka), hodlá vypátrat, kdo nehodu zavinil a pak ujel. Ani její cesta za spravedlností však není zcela přímočará. Bezděky na ní odhalí jiný zločin, v důsledku něhož pobodají mužští příbuzní beduínskou dívku za ztrátu cti a ona pak zemře, a hlavně zjistí, že navzdory svému lepšímu já si v nitru myslí, že Arabové jsou „míň inteligentní a víc nenávistní“. Dále už ale čtenáři nic prozradit nemůžeme: snad jen tolik, že pokud někdo čelí volbě mezi dobrem a zlem a je privilegovaný – ať už postavením ve společnosti, rasou nebo pohlavím –, vybírá se mu snáz.

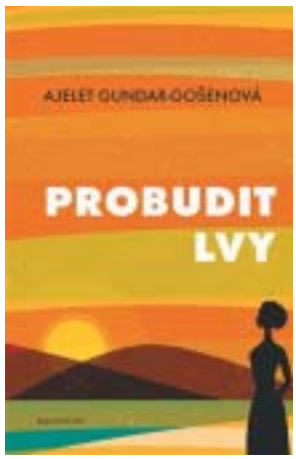

KRÁLOVSTVÍ NEBESKÉ

Zařadit tak po všech stránkách brilantně zvládnutý titul jako *Probudit lvy* žánrově není snadné. Je to podivný a ne zcela naplněný milostný příběh, v jehož centru stojí velmi nezvyklý trojúhelník, takže také hluboká psychologická studie. Zároveň se jedná o morální drama, pevně zakotvené ve společenském realismu, a v neposlední řadě o thriller o tajemstvích a lžích, v jehož až filmovém strhujícím finále se objeví drogy, znásilnění i vražda. Jako nejpřiléhavější termín se tedy nakonec zdá izraelský noir, protože text je to přímo hypnotický – a určitě nejen proto, že děj se odehrává převážně v noci (a tzv. normální život od toho nenormálního odděluje východ a západ slunce).

Co do vypravěčského stylu je přitom jasné, že spisovatelka nikoho nešetří. O Ejtanovi se ironicky vyjadřuje jako o pouštním aristokratovi, a jak se v závěru ukáže, ani Sirkit není žádná paní Che Guevarová nebo světice: jejím cílem není revoluce, nýbrž šance na vlastní nový život, v rámci níž vybírá od doktorových ilegálních pacientů bez jeho vědomí předem a pro svou potřebu peníze. Na jazykové rovině se zase – kromě četných místy i brutálních anatomických detailů, které konzultovala mj. s jedním z Lékařů bez hranic – Gundar-Gošenová tu či onde v čistě světských souvislostech opře o Bibli, což vyvolá efekt buď lehce melancholický (jako když Ejtanovi jeho dva synové pohledem přinášejí „království nebeské“), nebo nevázaně komický („Puberťáci proklínají své rodiče podobně, jako Jób proklínal Boha“). A bez návaznosti není ani širší literární kontext: jak si povšimla převážně anglofonní kritika, moment autonehody, který svede dohromady dva různé světy, jako by vypadl z *Ohňostroje marnosti* Američana Thomase Wolfa, zatímco symbolika růží u Sirkitina nuzného karavanu má svého předchůdce ve scéně ze *Šarlatového písmena* Nathaniela Hawthornea, v níž jeho hrdinka vychází z vězení.

Jak se autorka opakovaně vyjádřila v rozhovorech, román napsala proto, že sama pochází z rodiny uprchlíků (její předkové se tak zachránili před holokaustem) – a zneklidňuje ji morální úroveň současné izraelské společnosti. Vždyť Izraelci sami jsou národem uprchlíků, a ti, kteří nedávno utíkali do bezpečí z Eritreje a ze Súdánu, absolvovali pěšky v podstatě stejnou cestu jako kdysi Židé ze Sinaje do Země zaslíbené. Potud ironie dějin.

Snad ani není třeba dodávat, jak aktuálně si u nás lze její dílo vykládat a jak naléhavě nám zní jeho poselství.

Hana Ulmanová

(*Ajelet Gundar-Gošenová:* Probudit lvy. *Vydalo nakl. Garamond v Praze roku 2018. Z hebrejštiny přeložily Alžběta Glancová a Magdaléna Křížová. 300 stran, dop. cena 320 Kč.*)

IZRAEL: Nejvlivnější Žid

S anketami a žebříčky je to jako s mnoha jinými věcmi v životě. Když někdo nějaký soupis sestaví, jako by zároveň nabízel své vidění světa, svůj žebříček hodnot či osobností. Platí to i pro ankety typu Největší Čech nebo Největší Brit. Anketa Největší Izraelec či Největší Žid se nekonala, podle zlých jazyků prý z obavy, aby nevyhrál Ježíš Kristus. Ale to byl jen vtip. Zato k židovskému Novému roku sestavuje redakce listu *The Jerusalem Post* žebříček „50 nejvlivnějších Židů roku".

I o něm platí, co už bylo řečeno. Možná více než skutečný – řekněme objektivně měřitelný – vliv zařazených lidí odráží dobu vzniku a způsob uvažování těch, kdo seznam sestavují. Jeho autorský tým to vysvětluje v doprovodném textu. Zdůrazňuje, že jde o žebříček k roku 5779 (2018/2019), tudíž zrcadlí aktuální pozici a vliv té či oné osobnosti. S tím, že loni mohlo být její místo podobné, či naopak jiné už proto, že větší roli hrály jiné okolnosti.

Redakce *JP* pro jistotu dodává, že do žebříčku nepromítá nějakou prosazovanou ideologii či osobní sympatie. Zahrnuje do něj prostě lidi ze světa politiky, ekonomiky, kultury, financí, sportu, vojenství i náboženství (těch je ale překvapivě málo), o nichž si důvodně myslí, že v příštích 12 měsících nejvíce ovlivní Izrael, židovský svět či svět jako takový. Pomáhá si výrokem Šimona Perese k úkolu žurnalistiky: má sdělovat čtenářům, o čem či o kom mají uvažovat, ne co si mají myslet.

Dodejme jen, že místa v žebříčku obsazují téměř výhradně osobnosti z Izraele a USA. I to vypovídá o těžišti současného židovského světa. A teď už směle k pořadí.

SPRAVEDLNOST, ČI KLACEK

Kdyby chtěl někdo hádat první místo, aniž by celý soupis padesáti osobností viděl, trefil by se jen těžko. Kdo může být nejvlivnějším Židem pro rok 5779? Je jím Avichaj Mandelblit, nejvyšší státní žalobce (generální prokurátor) Izraele. Jako takový má široké pravomoci: stojí v čele právního systému výkonné moci, působí jako právní poradce vlády, posuzuje soulad legislativy se základními zákony a podobně.

Že by jeho výběr do čela žebříčku odrážel úctu Židů ke spravedlnosti jako principu, ke slepé spravedlnosti, jak se zobrazuje? Ne až tak docela. Skutečný důvod najdeme v doprovodném textu. Mandelblit je státní úředník, který během příštích měsíců rozhodne, zda premiér Netanjahu bude, či nebude obžalován v jedné či více kauzách včetně údajné korupce.

Na toho, kdo nesleduje vnitřní politiku Izraele detailně, to působí až chaoticky.

Nejvlivnější Židé roku: Avichaj Mandelblit a Benjamin Netanjahu. Foto archiv.

Vyznat se v kauzách s kódy 1000 (nezákonné dary), 4000 (Bezek–Walla) či 3000 (ponorky) není jen tak. Ale jádro sdělení a důvod pro titul „nejvlivnějšího Žida" působí srozumitelně: Mandelblit sehraje zásadní roli klacku na Benjamina Netanjahua. Roli toho, kdo může ukončit „Bibiho" ojediněle dlouhou (přes 12 let) kariéru lídra Izraele. Ukončit dráhu politika, který sice vyhrává volby, ale je typickým „rozdělovačem" společnosti na tábor fanoušků a odpůrců.

Když jsme se dostali k premiéru Netanjahuovi, jsme zároveň u druhého nejvlivnějšího Žida žebříčku. Zvláštní pasáž mu ale věnovat nemusíme, neboť je světu i čtenářům *Rch* znám již čtvrt století. Teď se „Bibi" posunuje na světovou úroveň jako státník, který bez problémů komunikuje s Donaldem Trumpem i Vladimirem Putinem. Kdyby někdo vyhlásil soutěž o jeho nejvýstižnější charakteristiku v jedné větě, zřejmě by ji vyhrál David Brooks z listu *The New York Times*: „Pro jedny je monstrem, pro jiné mužem nezbytným do těžkých časů a obojí má v sobě kus pravdy."

Když jsme zmínili Donalda Trumpa, je tu třetí místo žebříčku. To obsadili manželé Jared Kushner a Ivanka Trumpová, profesí zeť a dcera amerického prezidenta, ale svým vlivem mířící výše. Loni v této anketě obsadili první místo.

ROZHODUJE GOOGLE

Vážnější téma otvírá David Friedman na čtvrté příčce. Je nejen americkým velvyslancem v Izraeli, ale i osobním Trumpovým přítelem. Mužem, který prosadil přesun americké ambasády z Tel Avivu do Jeruzaléma. *The Jerusalem Post* cituje z rozhovoru, který mu Friedman poskytl v srpnu. Proč Trump podporuje Izrael? Jednak proto, že je to v nejlepším americkém zájmu, odpovídá Friedman, ale i proto, že vztah je vzájemnější: „Když jsem byl kluk, vybírali jsme na Izrael peníze s tím, že pomoc USA nezbytně potřebuje. Kdežto teď sám přináší Americe výhody i zkušenosti – v oblasti vnitřní bezpečnosti, zpravodajství i vojenské spolupráce."

Páté místo obsadila Maggie Habermanová, novinářka listu *The New York Times* a letošní laureátka Pulitzerovy ceny. Možná proto, aby jako opora protitrumpovského tábora vyvážila ideový balanc. Dále to vezmeme už jen výběrově.

Na osmé příčce je Ajelet Šakedová, ministryně spravedlnosti Netanjahuovy vlády. Dokázala vypracovat a prosadit zákony o nevládních organizacích, o terorismu a národním státu Židů. Navíc jmenovat šest soudců do Nejvyššího soudu a vysloužit si pověst potenciální izraelské premiérky.

Na desáté je herečka Gal Gadotová (filmy *Rychle a zběsile*), loni byla třetí. Odkud se bere její vliv? Jednak z toho, že mezi 100 nejvlivnějších lidí na světě ji řadí magazín *Time*. A pak z toho, že loni byla šestou nejvyhledávanější osobností na Googlu (v rubrice herci dokonce třetí). Ano, vliv se dnes měří ohlasem v sociálních médiích. I proto jsou ředitel Mosadu Josi Cohen a náčelník generálního štábu armády Gadi Eisenkot až dvě místa pod Gadotovou.

Zbyněk Petráček

VŽDYCKY JIM VADIL ...a další události

/Vybráno z českých médií/

„Nejsem žádný antisemita, jen kritizuju Stát Izrael, na to mám právo. To je nejběžnější klišé dnešního moderního antisemity. Že není antisemita, jen kritizuje Izrael, říká samozřejmě i Pavel Čižinský, pravděpodobný starosta Prahy 1. Není to překvapivé, pan Čižinský působil jako mluvčí iniciativy ProAlt, která byla stejně jako mnohé jiné akademicko-levicové spolky promořena antiizraelským afektem. Kritizovat Izrael a v Palestincích vidět nevinné oběti jeho hrůzovlády je v těchto kruzích rozšířenou povinností a téměř dogmatem. Jakmile je jim řečeno, že to má něco společného s antisemitismem, okamžitě se ale naježí. Ale s čím jiným? S meteorologií? A astronomií? Čižinský opravdu jako antisemita starého typu nevypadá: je vzdělaný, pokrokový, sociálně cítící, má správné názory na všechno možné, takže i na Izrael. Říká, že zvláště s Netanjahuem je to strašný a tvrdý stát: předtím by jim nejspíš nevadil. Jenže vadil, vždycky jim vadil. Je to stát, který je a priori vinný. Na tom se mezi svými, podobně smýšlejícími, shodne. Izrael ‚popravuje mírové aktivisty, buldozeruje palestinské domy a krade půdu a vodu‘, jak stálo na transparentu, který měl mít v ruce pan budoucí starosta na demonstraci před čtyřmi lety. Vyskytly se námitky, že to možná není on, ale na demonstraci byl, mluvil na ní a k obsahu se hlásí. Ale antisemitismus to není,“ píše Jiří Peňás 17. 10. na EchoPrime.cz. ■■ Podle sčítání lidu z roku 1921 mělo Československo 13 374 364 obyvatel. Na sklonku roku 2017 obývalo Českou republiku 10 610 055 lidí. V novém státě na mapě Evropy žilo i 3 123 568 Němců, 745 431 Maďarů, 461 849 Rusínů či Ukrajinců, 180 855 Židů a 75 853 Poláků. Protože národnost už není při sčítání lidu povinným údajem, máme v Česku neuvěřitelných 2,6 milionu občanů bez národnosti, 6,7 milionu Čechů, 500 tisíc Moravanů a 147 tisíc Slováků. V době vzniku republiky se mimo manželství narodilo 12 procent dětí. Loni už to bylo 50 procent novorozenců. Před sto lety slavilo svatbu asi 120 tisíc párů ročně a rozvádělo se dva tisíce párů. Nyní je manželský slib sázkou na barvu v ruletě: na 50 tisíc svateb připadá 25 tisíc rozvodů. Sčítání lidu z roku 1921 zjistilo, že 8 201 464 Čechoslováků se hlásí k římskokatolické a 523 232 k Církvi československé husitské, kterou po válce založili reformní katolíci. Při sčítání v roce 2011 poklesl počet římských katolíků na 1 083 899 obyvatel a v církvi československé živoří 39 tisíc věřících. (Týden, 22. 10) ■■ Psal se 23. říjen 1958, když se v jednom belgickém komiksu objevily postavičky modrých skřítků, později proslavených jako Les Schtroumpfs neboli Šmoulové. Vedle vlastního komiksu se Šmoulové dočkali i televizního seriálu, několika filmů, 3D podoby a nesmírné popularity u dětí celého světa, někdejší Československo nevyjímaje. Také ale obvinění z antisemitismu, rasismu, komunismu a fašismu. Francouzský spisovatel Antoine Buéno vydal v roce 2011 knihu *Le petit livre bleu* (Modrá knížka), jež podle jeho slov představovala „kritickou a politickou analýzu šmoulí společnosti“. Podle něj svět Šmoulů připomíná například stalinský komunismus (v této souvislosti zmínil i taťku Šmoulu coby určité „zosobnění“ Stalina a Koumáka, jenž je prý podobný Trockému) nebo nacismus (k této ideologii odkazuje podle Buéna pro změnu znázornění úhlavního nepřítele Šmoulů, čaroděje Gargamela, které odpovídá nacistickým antisemitským karikaturám Židů). Stranou nezůstalo ani obvinění Šmoulů z rasismu – toho se prý jejich tvůrci dopustili v příběhu Černí Šmoulové, v němž některé skřítky pokousá moucha, což změní jejich pokožku na černou a zbaví je schopnosti mluvit. Podle Buéna má tento díl koloniální podtext. (Dotyk.cz, 23. 10.) ■■ Tomáš Czernin (TOP 09) neuspěl s trestním oznámením na poslance za SPD Miloslava Roznera, který mluvil o bývalém koncentračním táboře v Letech u Písku jako o „neexistujícím pseudokoncentráku“. Policie případ odložila. „Považuji za alarmující, že lidé, kteří zastávají takový názor, vykonávají veřejné funkce,“ řekl v rozhovoru pro server Lidovky. „Nemůžu uvěřit, že je naše společnost už takhle otrlá. Dostal jsem vyrozumění, že poslanec Rozner za popírání holokaustu stíhán nebude. Za pár let, až nám budou tvrdit, že Stalin byl lidumil a Hitler to s Židy a Cikány myslel dobře, nám to možná ani nebude vadit. Jsem z toho hodně zaskočený. Přijde mi velmi zvláštní, že to policie odložila bez zdůvodnění. Nevím, jestli je to běžné, že to tímto způsobem komunikuje. Budu to ale dál řešit. Zajímá mě, jestli se dá ještě něco dělat.“ (Lidovky.cz, 24. 10) ■■ V osmdesáti čtyřech letech zemřel 16. října 2019 Luboš Příhoda, textilák, novinář, publicista, překladatel, básník a editor. Svou literární dráhu začínal jako překladatel německé poezie, především svých přátel Hanse Cibulky a Reinera Kunze. V šedesátých letech se stal novinářem. Po vpádu tzv. spřátelených vojsk se podílel v Liberci na vydávání protiokupačního obdeníku Vpřed. O rok později musel noviny opustit. O těchto zlých časech napsal své dvě nejúspěšnější knihy: *Potom přijely tanky* a *Nejdřív tanky, potom pendreky*. Za normalizace se živil rukama. Pod cizími jmény psal rozhlasové hry a překládal poezii i prózu. Z této doby pochází jeho literárně nejkvalitnější dílo. Básnická sbírka *Promluvy do zdi* (vyšla až v roce 2004) sugestivně zobrazuje duchovní bídu a bezmoc sedmdesátých a osmdesátých let. Po revoluci se stal členem řídícího výboru Syndikátu novinářů ČR a předsedou jeho krajské pobočky. Byl jedním ze zakladatelů Kruhu autorů Liberecka, který vydal deset velkých literárních sborníků *Kalmanach* a několik knih. Mimo jiné zcela výjimečnou publikaci německé autorky Isy Engelmann *Židé v Liberci*, kterou přeložil. (Náš Liberec.cz, 24. 10.) *jd, ilustrace Jiří Stach*

Kalendárium

V noci z **9. na 10. listopadu a během 10. listopadu 1938**, tedy před **80 lety**, spustili nacisté na území Říše (včetně anektovaného Rakouska) a v Sudetech státem organizovaný pogrom, jenž vstoupil do historie pod (poněkud zavádějícím) názvem **křišťálová noc**. Bylo při něm zabito přes 100 Židů, na 20 000 jich bylo posláno z Říše do koncentračních táborů. Podle nacistické statistiky bylo v Říši zničeno 7500 obchodů a zhruba 350 synagog. Jen ve Vídni vzplanulo na sto synagog a modliteben. V Sudetech vyhořelo nebo bylo poškozeno kolem 35 synagog: z těch největších jmenujme synagogy v Liberci, Opavě, České Lípě, Jablonci nad Nisou, Mostě, Karlových Varech, Františkových Lázních, Mariánských Lázních. Pogrom vyhnal z domovů většinu zbývající části židovské populace v Sudetech. Udává se, že v pohraničí žilo před rokem 1938 na 28 000 Židů.

Jak řekl v rozhovoru před deseti lety historik M. Frankl (*Rch* 11/2008), zničené synagogy „nebyly jen místem náboženských obřadů, ale měly širší symboliku. Spousta vypálených synagog v Německu, Rakousku i u nás byla postavena ve druhé polovině 19. století či na počátku 20. století; byly to často reformované synagogy, temply, stály na významných místech ve městech, navrhli je výborní architekti v orientálním či maurském stylu nebo spíš připomínaly kostely. Když se tyhle temply otvíraly, na slavnost přišli zástupci státu, města a většinou i místní faráři. Symbolizovaly tak představu rovnosti a přátelského soužití mezi různými konfesemi, představu rovnosti Židů s ostatními obyvateli. Tím, že je ničili, chtěli nacisté symbolicky ukázat, že Židé do německé společnosti nepatří.“ V ojedinělých případech se budovy díky iniciativě německých radních podařilo zachránit: zkáze tak dočasně unikla výstavní teplická synagoga, pro niž se snažil starosta nalézt nové využití jako městský archiv. Synagogu však zničili henleinovci v noci ze 14. na 15. března 1939. Záchraně krnovské synagogy její přeměnou v městskou tržnici napomohl podnikatel Franz Irblich. Čtenáři na souhrnnou publikaci o průběhu pogromu v Sudetech stále čekají; dostupné informace (včetně vzpomínek pamětníků) jsou soustředěné na webu Holocaust.cz; tématu se věnovala i výstava *Zničené židovské památky severních Čech 1938–1989* (viz *Rch* 2/2013).

Dne **9. listopadu** si připomeneme **90. výročí** narození pražské rodačky spisovatelky a básnířky Ilony Borské, původním jménem Bondyové. Po studiích sociologie působila jako redaktorka, ale též jako odborná asistentka na ČVUT. Psala básně, příběhy pro děti a romány na pomezí dokumentární a psychologické prózy (*Doktorka z domu trubačů*, *Příběh staršího bratra* o Josefu Čapkovi). Zemřela 27. 12. 2007.

Ester Krumbachová. Foto archiv.

Dne **12. listopadu**, tedy před **95 lety**, se v Brně narodila výrazná představitelka filmové nové vlny šedesátých let, filmová výtvarnice, kostýmní návrhářka, scenáristka, malířka a spisovatelka **Ester Krumbachová**. Pocházela ze slovensko-židovské rodiny, za války díky kontaktům slovenského otce, obchodníka, unikla deportaci, byla ale vězněna gestapem a poslána na nucené práce do Berlína. Po válce vystudovala Vysokou školu uměleckoprůmyslovou, poté se od roku 1948 živila manuální prací. Pro divadlo začala pracovat od půle padesátých let. Vytvořila kostýmy a výpravy pro desítky her a filmů, přičemž tím zásadně přispěla k jejich působivosti a kvalitě. Připomeňme její spolupráci s režisérem Janem Němcem (*Démanty noci*, *O slavnosti a hostech*), Miroslavem Macháčkem (div. inscenace pro Městská divadla pražská a Národní divadlo), Vojtěchem Jasným (*Všichni dobří rodáci*), snímky *Kladivo na čarodějnice* či *Ucho* a naposledy, roku 1996, film *Marian*. Zemřela 13. 1. 1996 v Praze. Pražské kino Ponrepo uvádí dne 9. listopadu v rámci dlouhodobého projektu Národního filmového archivu zabývajícího se výzkumem pozůstalosti Ester Krumbachové dva pořady, věnované jedné z poloh jejího díla – magii.

Před **5 lety**, **17. listopadu 2013**, zemřel náš bývalý kolega, historik, spisovatel, básník a publicista **Tomáš Pěkný** (nar. 8. 5. 1943). Věnujme mu při této příležitosti tichou (či bouřlivější) vzpomínku. **(am)**

PRESIDENTOVO POSELSTVÍ

(*dokončení ze str. 3*)

Barva je táž; toliko valeur její se snížil: čte o těch, kteří padli, o těch, kteří umřeli smrtí mučednickou, o těch, již pomřeli v zajetí, protože ruská vláda nebyla s to pečovati o ně, a na jejichž kostech je vystavěna dráha murmanská, jednou, podruhé se hlas nepatrně zachvěl: náhle vázne; ale jen na malý zlomek vteřiny. Hlavu, která poněkud poklesla, zvedá znovu – a čte plynně dále o těchto mrtvých. Ale dr. Kramář hlavy nevztyčuje; dr. Soukup bledí stranou; dr. Stránský se schoval. Podivný, podivný okamžik.

Při přechodech od odstavce k odstavci mluví podivnou, nezvyklou řečí, tak třeba pronese: „Spravedlnost je matematikou demokracie.“ To jest přechod ke kapitole o poměru k Němcům a Maďarům. A pak zase už se ukryl filosof, a řeč staví opět státník. Když vypočítává, co spojenci pro nás vykonali, je to zřejmě míněno jako dík. Ale jak hrdý to dík!

Pojednou přesunula se jeho řeč ve slovenčinu. Mluví o Maďarech. Ta Masarykova slovenčina! To nezní jako „povinný“ respekt k „druhému zemskému idiomu“. Lehounce a hebce plyne Masarykova mateřština. Ale je tu více než něžnost; cítíš: president s nejsamozřejmější úctou obrací se k druhé větvi národa. Žádné falešné lichocení, žádné mazlení! Ty pán – já pán!

Cizí hosté – s malým opožděním přichází p. Simon, francouzský vyslanec, drobný pán s hlavou naráz zadumanou a chytrou – stojí před svými židlemi. Vedle generála Piccioniho důstojník s černým plnovousem, v uniformě československého legionáře z Itálie. Časem, zvláště když zazní potlesk, generál se nachýlí a důstojník mu šeptá. Je to p. Geyser, Rus rodem, profesor na janovské universitě a důstojník v československé legii. Generálův interpret. Kdyby vkročil někdo cizí, nevěda, že se zde koná státní akt, s nímž musí počítati světová politika a s nímž počítati bude, kdyby nevěděl, že zde mluví jeden z největších státníků současného světa, měl by dojem prostého politického rozhovoru. Naše demokracie počíná nabývati vlastní formy. To něco váží.

KNIHY VÝSTAVY UDÁLOSTI

Martin Jindra
SÁHNOUT SI DO RAN TOHOTO SVĚTA
Perzekuce a rezistence Církve československé (husitské) v letech 1938–1945

■ Kniha se zabývá dějinami druhé nejpočetnější církve v protektorátu od mnichovské dohody po osvobození v květnu 1945. Autor v jedné z kapitol zachycuje vztah věřících Církve československé (husitské) k pronásledovaným Židům. Čtenáři se mohou seznámit s oficiálními postoji církve ohledně zhoršujícího se postavení Židů i pomoci, již tím, že ohrožené Židy pokřtili, poskytovali někteří faráři. Na několika stranách je zmapováno užívání opuštěných synagog, které církev odkoupila nebo je měla pronajaté. Za zmínku stojí například společné užívání synagogy v Kladně, kde se ještě na konci roku 1938 v sobotu konaly židovské a v neděli československé bohoslužby. Nechybějí ani příběhy o pomoci. Nejpodrobněji je vylíčen osud manželů Růženy a Františka Ehrmannových (F. Ehrmann v letech 1959–1966 vykonával funkci předsedy Rady židovských náboženských obcí v Praze), kteří se od května 1942 ukrývali v Nechanicích u věřící rodiny Homolkových.

Vydal Ústav pro studium totalitních režimů společně s CČSH v roce 2017, 704 stran, cena 180 Kč.

VÍDEŇSKÝ STAROSTA JERUZALÉMA

■ Do konce listopadu probíhá v Židovském muzeu ve Vídni (budova na Dorotheagasse) výstava věnovaná legendárnímu starostovi Jeruzaléma **Teddymu Kollekovi**. Ve Vídni se sice nenarodil, ale od dětství až do odchodu do Palestiny (roku 1935) zde žil. Rodiče, nadšení sionisté, syna pojmenovali podle Theodora Herzla a Teddy se už jako dvanáctiletý angažoval v mládežnickém sionistickém hnutí. Výstava zprostředkovává Kollekovy různorodé aktivity: účast při založení kibucu Ein Gev; pomoc při organizaci ilegální imigrace do Palestiny během druhé světové války; poválečné aktivity, kdy v USA sháněl zbraně pro židovský boj o nezávislost; počátek diplomatické a politické kariéry a posléze roku 1965 zvolení starostou Jeruzaléma. Za 28 let, kdy v této funkci působil, prosadil ve městě pokojné soužití jeho multináboženských obyvatel. Obhajoval náboženskou toleranci, což nebylo vždy přijímáno s pochopením: zavedl řadu reforem, aby urychlil pokrok v arabských čtvrtích, přičemž v jordánské části Jeruzaléma bylo do šestidenní války zničeno 48 synagog. Základním krokem k přebudování města bylo založení veřejně prospěšné Jeruzalémské nadace (Jerusalem Fondation). Teddy Kollek má svůj podíl i na založení Židovského muzea ve Vídni roku 1993.

Mea šearim. Foto Karel Cudlín.

Výstava obsahuje mnoho snímků (mj. společná fotografie s rodiči a bratrem roku 1935 v Karlových Varech), dále několik litografických portrétů izraelských politiků od Oskara Kokoschky a také snímek Kokoschky s Kollekem. Z videozáznamu lze vyslechnout řadu vzpomínek příbuzných a spolupracovníků i výpovědí samotného Kolleka, které pro Rakušany nejsou příliš lichotivé. Teddy Kollek nepřijal myšlenku, že Rakousko bylo první obětí nacistů. Ostatně rodné město navštívil od války až roku 1991, po projevu kancléře Franze Vranitzkého, který hovořil o spoluzodpovědnosti Rakušanů za nacistické zločiny.

Vojtech Čelko

VÝSTAVA KARLA CUDLÍNA

■ Do **25. listopadu** lze v Czech Photo Centre v Praze-Stodůlkách (poblíž stanice metra Nové Butovice) navštívit výstavu **Karla Cudlína** nazvanou ***Sight/Effect***. Zahrnuje výběr z jeho fotografií z Izraele, tedy země, kam – jako jediný přední český fotograf – od devadesátých let pravidelně jezdí a dlouhodobě dokumentuje zdejší život. Cudlínovy snímky asi není čtenářům *Rch* nutné příliš představovat, na výstavu by se však přesto měli vypravit. Jedná se o průřez jeho tvorbou, a ve větším množství o to více vynikne její kvalita, poetika a schopnost zachytit podobu tak rozmanité společnosti a krajiny, jakou Izrael nabízí. K vidění jsou snímky z měst, pouští a od moře, z pouličních kaváren, trhů, synagog a modliteben, ze Západního břehu i Gazy; pohledy na muže, ženy, děti, zvířata (včetně velblouda v pláštěnce), vojáky, řádové sestry, chasidské Židy, hráče karet a trhovce, fotografie tradičních rozměrů i velkoformátové či promítané na velkém projektoru. Dne **24. listopadu** od 15 hodin si výstavu můžete prohlédnout i s komentářem autora. (*am*)

DISKUSE V KNIHOVNĚ VÁCLAVA HAVLA

■ Dne **28. listopadu** od 19 hodin uvede ukrajinský básník, publicista a lékař **Boris Chersonskij**, žijící v Oděse, český překlad svého románu ve verších ***Rodinný archiv***. Vychází v něm z historie svého slovansko-židovského rodu. Děj románu se odehrává v průběhu celého 20. století, převážně na území střední a východní Evropy. Najdeme zde nejen Oděsu, Lvov či Karlovy Vary, ale i Kolymu, Jeruzalém či Brooklyn.

Autor s odstupem střízlivého pozorovatele a pečlivého dokumentaristy popisuje příběhy čtyř generací příslušníků vlastní – kdysi velmi rozvětvené – rodiny na pozadí dramatických dějinných zvratů a katastrof 20. století: od první světové války přes bolševickou revoluci, léta Stalinova teroru, druhou světovou válku a holokaust, až po období poválečné totality. Diskuse v KVH (Ostrovní 13, P 1) se zúčastní také překladatelka knihy Džamila Stehlíková a básnířka Ljudmyla Chersonská, autorka koláží k *Rodinnému archivu*. Překlad do češtiny zajištěn.

VÝSTAVA *DĚJINY MALEŠOVA*

■ Od října je v nově zrekonstruovaných prostorách zámečku v Malešově přístupná výstava ***Dějiny Malešova***. Je koncipovaná jako interaktivní procházka po dějinách Malešova, městečka, které hrálo důležitou roli v různých obdobích vývoje středoevropského prostoru. Mimo jiné také proto je část panelů věnována dějinám místní židovské komunity, jejím památkám a významným osobnostem. A mezi nimi si samozřejmě největší pozornost zaslouží Hugo Meisl, tvůrce moderního fotbalu a trenér legendárního rakouského národního mužstva, tzv. Wunderteamu, které bylo ve třicátých letech 20. století téměř neporazitelné. Dnes je zařazen do světové sítě slávy FIFA, která jej považuje za jednoho z deseti nejvýznamnějších trenérů fotbalové historie. Na výstavě se ovšem dozvíte nejen o něm, ale také o významu místního židovského hřbitova či se seznámíte s příběhem oděvní továrny pana Duschenese. (*ml*)

KULTURNÍ POŘADY

ŽIDOVSKÁ OBEC PRAHA

(Maiselova 18, velký sál)

Káva o půl čtvrté

■ V úterý **13. listopadu** zavítá na Kávu herečka a zpěvačka **Barbora Hrzánová**, známá svými rolemi v divadle, ve filmu a v rozhlase i jako interpretka ve skupině Condurango.

■ Ve středu **21. listopadu** přijde mezi nás zpěvák, bývalý politik a moderátor **Michal Prokop**, jehož poslouchá již třetí generace rockového publika.

Kavárna je přístupna od 14.30, program začíná v 15.30. Připravil a moderuje Honza Neubauer.

ODDĚLENÍ PRO VZDĚLÁVÁNÍ A KULTURU ŽMP

Maiselova synagoga (Maiselova 10, P 1)

■ 1. 11. od 19.00: ***Štěpán Rak, sólový recitál***. Koncert známého kytarového virtuosa a skladatele, při němž zazní převážně skladby samotného autora. Vstupenky lze zakoupit v předprodeji v Maiselově synagoze, v Informačním centru muzea (Maiselova 15, P 1), v síti Ticket Art, Prague Ticket Office a na webových stránkách ŽMP, kde naleznete i kompletní program koncertu. Vstupné 230 Kč / 150 Kč.

■ 19. 11. v 18.00: ***Připomínání Kindertransportů po 80 letech***. V rámci komponovaného večera u příležitosti 80. výročí tzv. Kindertransportů pohovoří o této iniciativě historička **Laura Brade** (Albion College, USA), která se ve svém výzkumu zaměřuje na nucenou emigraci Židů za druhé republiky a z Protektorátu Čechy a Morava, a dokumentarista **Martin Šmok** (USC Shoah Foundation Visual History Archive). Večer bude doprovázen projekcí rozhovorů s pamětníky šoa, mezi kterými zazní i svědectví Alfreda Badera, jehož osud dále přiblíží **Yechiel Bar Chaim**. Pořadem bude provázet **Kateřina Čapková** (Ústav pro soudobé dějiny AV ČR). V angličtině se simultánním tlumočením. Vstup volný.

■ 20. 11. v 18.00: ***The Maharal Variations (Interpretace Maharala – Jehudy Livy ben Becalela)***. Maharalova učenost v otázkách teologie, filosofie, kabaly a biblické exegeze ukazuje na myslitele výjimečného intelektu, produktivity a trvajícího vlivu. Jeho myšlenky obsahují a působivě předznamenávají pozdější vývoj západní filosofie. Přednáška **Martina Kaufmana** bude zaměřena na Maharalův spis *Beer hagola*, literární obhajobu žánru rabínské literatury. Dále promluví o tzv. variacích, tedy vybraných tvůrčích interpretacích zmíněné písemnosti a zdůrazní poeticko-literární podstatu Maharalova díla, a tudíž i jeho osoby. V angličtině. Vstup volný.

Chasidé v Meronu. Foto Karel Cudlín.

■ 29. 11. v 18.00: ***Transport za věčnost***. Autorské čtení z knihy **Františka Tichého** (ředitel gymnázia Přírodní škola), oceněného cenou Magnesia Litera 2018 za knihu pro děti a mládež. Přijďte se zaposlouchat do dobrodružného příběhu kluků z doby protektorátu, jejich z cesty z Prahy do terezínského ghetta. Neméně zajímavý bude ale i příběh dětí a dospělých, kteří děj knihy inspirovali, ať to byl Petr Ginz, Hanuš Hachenburg nebo Josef Kratochvíl. Kniha bude na místě k prodeji. Vstup volný.

ODDĚLENÍ PRO VZDĚLÁVÁNÍ A KULTURU ŽMP

Auditorium (Maiselova 15, 3. patro)

■ 5. 11. v 18.00: ***Úloha Terezína v tzv. konečném řešení židovské otázky***. Přednáška doc. **Vojtěcha Blodiga** (Památník Terezín). Večer je součástí přednáškového cyklu k nové stálé expozici *Cesty bez návratu. Deportace Židů z českých zemí 1939–1945* v Pinkasově uličce. Vstup volný.

■ 11. 11. neděle ve 14.00: ***Lvíček Arje se učí hebrejskou abecedu***. Lvíček Arje se učí psát. Arjeho učitelka dá dětem sešit a brko a naučí vás hebrejsky se podepsat a napsat krátkou větu. Navíc se dozví, zda se hebrejská čísla liší od písmen. Prohlídka: Židovský hřbitov ve Fibichově ulici. Vstupné 50 Kč.

■ 14. 11. v 18.00: ***Samaritánští Židé***. Tisíc členů čítající komunita Samaritánů stále žije v Izraeli a na palestinském území. Samaritáni sami sebe považují za pravé Izraelity, kteří po řadu tisíciletí obývají Bohem vyvolené místo a uchovávají nezměněné zjevení dané Mojžíšovi v Tóře. Přednáška doc. **Daniela Bouška** (FF UK) o Samaritánech z pohledu biblické a židovské pobiblické literatury. Vstup volný.

■ 15. 11. v 18.00: ***Český kubismus v poušti: Neznámé projekty architekta Alfreda Neumanna***. Druhá ze tří přednášek architekta **Daniela Zisse** věnovaných Alfredu Neumannovi (1900–1968) u příležitosti 50 let od jeho úmrtí. Druhá část cyklu se zaměří na tzv. pozoruhodný tým a zázračná léta. Večer bude doprovázen bohatým obrazovým materiálem z fondu přednášejícího. Vstup volný.

■ Výstavy v prostorách OVK: Pocta Dagmar Lieblové. Do 23. 11. po–čt 12–16, pá 10–12, během večerních programů a po domluvě.

ODDĚLENÍ PRO VZDĚLÁVÁNÍ A KULTURU ŽMP V BRNĚ

(tř. Kpt Jaroše 3, Brno)

■ Není-li uvedeno jinak, pořady začínají v 17 hodin a vstupné na ně činí 30 Kč.

■ 13. 11.: ***Muzeum holokaustu v Seredi***. S postavením Židů za druhé světové války na území Slovenska a budováním Slovenského národného múzea – Múzea židovskej kultúry – Múzea holokaustu v Seredi, které vzniklo v prostorách bývalého pracovního a koncentračního tábora, posluchače seznámí etnolog a vedoucí muzea **Martin Korčok**.

■ 15. 11.: ***Osudy židovských památek po mnichovské dohodě***. Území českých zemí bylo rozděleno na oblasti spadající různým způsobem přímo pod Říši a na území druhé republiky, později protektorátu. Likvidace majetku židovských obcí a spolků probíhala na těchto územích odlišnou cestou a také rozsah zničení památek byl různý. Přednáška historičky **Markéty Lhotové**.

■ 18. 11. neděle v 10.30: ***Nedělní program pro rodiče s dětmi: Medvídek Dubi vypráví o Samsonovi***. Malí návštěvníci se mohou těšit na povídání o Samsonovi, Dalile a také na výtvarné tvoření. TIC ŽOB. Vstupné 30 Kč.

■ 22. 11.: ***André Steiner***. Přednáška historičky architektury **Zuzany Ragulové** připomene osobnost urbanisty, humanisty a pedagoga Andrého Steinera (1908–2009), jednoho z posledních zástupců slavné brněnské meziválečné funkcionalistické architektury, který během druhé světové války zachránil v rámci tzv. Pracovní skupiny přes 700 slovenských Židů.

■ 26. 11. v 17.00: ***Vernisáž výstavy A. Steiner – nejen brněnský architekt***. Výstava se věnuje příběhu Andrého Steinera a domům v Brně navrženým právě tímto architektem. Součástí vernisáže bude promítání amerického dokumentu režiséra Brada Lichtensteina *Andre's Lives* (*Andre a jeho životy*, v původním znění), který sleduje Steinerovu návštěvu vlasti v roce 1998, první po více než padesáti letech od jeho emigrace.

■ 28. 11.: ***Shromaždiště židovského obyvatelstva na území protektorátu***. Historii shromaždišť židovského obyvatelstva a osudy těch, kteří jimi prošli, přiblíží přednáška **Jany Šplíchalové** z archivu dějin šoa ŽMP.

VÝZVY, ZPRÁVY INZERCE

LAUDEROVY ŠKOLY V PRAZE

■ Oslava bar micva ve škole: v říjnu pokračovala tradice, podle níž oslavují noví bnej a banot micvot svou dospělost nejen v synagoze, ale i ve škole. V říjnu jsme tak oslavili bar micva Eliáše Rosenbauma. Mazal tov!

Dne **28. listopadu** se na naší škole od 8.30 do 14 hodin koná **Den otevřeného vyučování**, při kterém mohou zájemci navštívit libovolnou hodinu a seznámit se s výukou. Informace o rozvrhu naleznete na www.lauder.cz. Téhož dne od 14 hodin se koná **Den otevřených dveří**.

Těšíme se na vás! ip

CHARITATIVNÍ BAZAR

■ KKL-JNF ve spolupráci s WIZO vás zvou na tradiční charitativní bazar ve prospěch Masarykova lesa v Izraeli. Letos začíná v pondělí **25. listopadu** v Jáchymově ulici č. 3.

Otevírací doba: od pondělí do čtvrtka 11–17 hodin. zv

KULTURNÍ PROGRAM DSP HAGIBOR

■ 6. 11. v 10.30: Klavírní matiné – skladby klasiků uvádí a hraje prof. Ivan Klánský.

■ 20. 11. v 10.30: Koncert studentů Hudební školy hl. m. Prahy – klavírní spolupráce prof. Věra Langerová.

■ 26. 11. v 10.30: Spisovatel a novinář Petr Balajka – autorská beseda.

■ Výstavy: *Ohlédnutí IV.* – obrazy Lojzy Štyndla; *Co se do Obecních novin nevešlo* – fotografie Petra Balajky.

INFORMACE K STOLPERSTEINŮM

■ Zájemce o uložení kamenů na památku jejich blízkých upozorňujeme, že se mohou obracet na Veřejně prospěšný spolek na podporu osob dotčených holokaustem. Ten je ochoten hromadně vyřídit povolení k uložení kamenů. Nejprve je však nutno dohledat místo bydliště oběti, upřesnit adresu v Praze a údaje k vepsání do kamene. Poté kámen objednat u autora projektu Güntera Demniga (kontakt: Anne Thomas, international@stolpersteine.eu). Zájemci o pomoc s vyřízením administrativy a veškerých dotazů spojených s agendou se mohou do konce roce 2018 hlásit u pana Františka Bányaie, předsedy spolku, na adrese banyai@upcmail.cz.

PIETNÍ AKT K VÝROČÍ TRAGÉDIE LODI PATRIA

■ V neděli **2. prosince** si v 11 hodin na Novém židovském hřbitově (Izraelská 1, Praha 3) připomeneme 78. výročí tragédie lodi Patria.

TEPLICKÝ CIMES

■ Ve dnech **7.–25. listopadu** se v Teplicích koná již osmý ročník Dnů židovské kultury – Teplický cimes. Nabídka je jako každoročně bohatá: divadelní představení a filmové projekce, výstavy, přednášky a v neděli **18. 11.** se od 14.00 koná komentovaná procházka městem s názvem Architektura a osud teplických Židů. Sraz je v Husitské 2. Na festival dorazí zajímaví hosté, včetně komentátora ČRo Jana Fingerlanda či bývalého velvyslance v Izraeli Michaela Žantovského. Program naleznete na teplicky-cimes.cz, ulpanteplice.cz.

RETROSPEKTIVA MARIE BLABOLILOVÉ

■ Foyer kina Muzea ghetta v Terezíně lze do **konce ledna 2019** zhlédnout pozoruhodné grafiky Marie Blabolilové.

MOMENTKY Z IZRAELSKÝCH ULIC

■ Od **2. listopadu 2018 do 6. ledna 2019** představuje kurátorka a fotografka Pavlína Schultz tvorbu tří izraelských autorů: Alexe Lavaca, Gabiho ben Avrahama a Ilana Ben Yehudy. Výstava v pražské galerii Leica (Školská 28) představuje Izrael z jiného pohledu, než se obvykle ukazuje. Přináší fotografie ze sekulárního Tel Avivu, zbožného Jeruzaléma, ale i z pouště a od Mrtvého moře. Ukazuje kuriózní situace každodenního života, přibližuje život ultraortodoxní židovské komunity, netradiční formou zachycuje některé náboženské svátky jako např. Den smíření (Jom kipur) či Purim. Úsměvné, často surrealistické momenty poukazují na komplexnost izraelské společnosti s laskavým humorem, ale i s jistou mírou sarkasmu a výzvou k zamyšlení. K výstavě se na stránkách *Rch* ještě vrátíme.

VÍTEJTE V TĚŽKÝCH ČASECH

■ Do **4. února 2019** se v Centru současného umění DOX v Praze koná nezvyklá instalace izraelských umělců, nazvaná *Vítejte v těžkých časech!*. Galerie se proměnila v tělocvičnu s řadou posilovacích strojů a dalšího vybavení. Zraky posilujících diváků se však neupírají na stěny či zrcadla, ale na velkoplošné projekce mapující problémy současného světa: od chudoby, přes uprchlickou krizi a znečištěné oceány. K výstavě je připraven bohatý doprovodný program, zaměřený mj. na sílící nacionalismus a antisemitismus v Evropě (viz www.dox.cz).

GALAKONCERT VE ŠPANĚLSKÉ SYNAGOZE

■ Dne **24. listopadu** od 19 hodin se ve Španělské synagoze na Starém Městě v Praze koná jedinečný koncert Naftaliho Hershtika, Raymonda Goldstaina a sboru Kantorského institutu z Tel Avivu. Jako hosté vystoupí Dominika Weiss-Hošková (cello) a Václav Peter (varhany). Rezervace vstupenek na adrese office@icjwprague.cz. Vstupné dobrovolné.

PROFETI DELLA QUINTA: PÍSEŇ PÍSNÍ

■ Dne **27. listopadu** od 19.30 zazní v kostele sv. Šimona a Judy na Starém Městě koncert mužského vokálního sboru z Izraele Profeti della Quinta. Jeho repertoár tvoří hlavně renesanční a raně barokní hudba. V Praze uvede *Žalmy a madrigaly* Salamona Rossiho a poté skladbu uměleckého vedoucího souboru Elama Rotema *Píseň písní*. Koncert mistrovského souboru je součástí oslav 70. výročí Státu Izrael. Vstupné ve výši 200–300 Kč (na collosseum.cz).

DUO DADALON V JAZZKLUBU U STARÉ PANÍ

■ Dne **3. prosince** od 19.00 vystupuje v Jazz clubu U Staré paní izraelské duo Dadalon, které tvoří Daniel Dor, bubeník a skladatel, improvizátor a skladatel, a Alon Albagli, kytarista čerpající z lidové, rockové i klasické hudby. Vstupenky za 200 Kč získáte na www.pjmusiceshop.cz.

ERRATA

■ Vážení, v rubrice věnované výročím uvádíte v zářijovém vydání nesprávně, že podnikatel Moritz Gröbe byl „Němec židovského původu, který konvertoval ke křest'anství". Ve skutečnosti byl Gröbe evangelík ze Saska-Anhaltska a jeho křesťanští předci jsou snadno dohledatelní na serveru Geni. *Petr Brod*, Praha 6

VZPOMÍNKY NA MOŠEHO VÁŇU

Dne 26. října, v době uzávěrky tohoto čísla, nás paralyzovala tragická zpráva o smrti Mošeho Váni, kterého jsme měli rádi pro jeho laskavé a všem otevřené srdce. K jeho osobnosti se ještě vrátíme.

V současné době vzniká sborník na jeho památku. Máte-li tedy fotografie, texty či chcete-li se podělit o svou vzpomínku na Mošeho, zašlete vše laskavě na adresu dani.kolsky@gmail.com.

ŽNO BRATISLAVA

V **novembri** oslávia narodeniny: pani Mgr. Mariana Ascherová – 76 rokov; pán Ing. Tomáš Gertler – 72 rokov; pani Anna Hilvertová – 75 rokov; pani Jana Kaiserová – 76 rokov; pani Agneša Križková – 81 rokov; pán Ing. Juraj Mencer – 82 rokov; pán Prof. Dr. Pavol Mešťan – 72 rokov; pani Erika Orlíková – 81 rokov; pani Anna Považanová – 71 rokov; pani Daniela Prekopová – 72 rokov; pán Boris Rintel – 65 rokov; pani Alžbeta Schicková – 91 rokov; pán Vojtech Schragge – 65 rokov; pán Peter Smékal – 81 rokov; pani Oľga Urbaníková – 73 rokov, a pán Ivan Višňovský – 70 rokov. Všetkým jubilantom prajeme pevné zdravie a spokojnosť.

Ad mea veesrim šana!

ŽO BRNO

V **listopadu** oslaví své narozeniny: paní Petra Bauerová, nar. 18. 11. – 37 let; paní Karin Czernayová, nar. 16. 11. – 55 let; paní Erika Fišová, nar. 26. 11. – 88 let; pan Pavel Fröhlich, nar. 6. 11. – 55 let; pan Yoav Kidar, nar. 28. 11. – 59 let; pan Dan Kniebügl, nar. 8. 11. – 23 let; paní Dita Längsten, nar. 21. 11. – 39 let; pan Vladimír Látal, nar. 21. 11. – 57 let; pan Martin Mayer, nar. 3. 11. – 37 let; pan Jan Pelíšek, nar. 2. 11. – 36 let; paní Alexandra Strnadová, nar. 10. 11. – 69 let, a paní Eva Zikmundová, nar. 7. 11. – 61 let. Do dalších let jim přejeme hodně zdraví.

Ad mea veesrim šana!

ŽO DĚČÍN

V **listopadu** oslaví narozeniny: paní Victoria Francisco, nar. 8.11. – 52 let; paní Jitka Jelínková-Šimonová, nar. 9.11. – 70 let; paní Lucie Nachtigalová, nar. 24.11. – 24 let; pan Jaromír Rux, nar. 13.11. – 53 let, a pan Jan David Reitschläger, nar. 24.11. – 45 let. Oslavencům přejeme hodně zdraví a spokojenosti do dalších let.

Ad mea veesrim šana!

ŽO KARLOVY VARY

V **listopadu** oslaví narozeniny pan Josef Fischer, nar. 16.11. – 70 let. Přejeme mu hodně zdraví a spokojenosti do dalších let.

Ad mea veesrim šana!

ŽNO KOŠICE

Blahoželáme našim členom, ktorí v **novembri** slávia sviatok narodenín: pán MUDr. Valter Bauer – 89 let; pán Ing. Juraj Galko – 61 let; pán Tomáš Jakubovič – 67 let; pani JUDr. Viera Kanáriková – 63 let; pani MUDr. Katarína Mozešová – 70 let; pán František Hubert – 73 let; pani Edita Nováková – 92 let, a pán Jiří Weisz – 72 let.

Ad mea veesrim šana!

ZPRÁVY Z OBCÍ

ŽO OLOMOUC

V **listopadu** oslaví životní jubileum pan Robert Götzlinger, nar. 5.11. – 76 let. Přejeme mu vše nejlepší.

Ad mea veesrim šana!

ŽO OSTRAVA

V **listopadu** oslaví narozeniny: paní Eva Dindová, nar. 29.11. – 86 let; paní Jiřina Garajová, nar. 29.11. – 77 let; pan Ing. Petr Madrý, nar. 5.11. – 62 let, a pan Ing. Jiří Wurzel, nar. 22.11. – 89 let. Přejeme jim všechno nejlepší.

Ad mea veesrim šana!

Úmrtí

S lítostí oznamujeme, že dne 19. 9. 2018 ve věku 80 let nás opustila paní Dagmar Pavlíková. *Zichrona livracha!*

ŽO PLZEŇ

V měsíci **listopadu** oslaví narozeniny: paní Hana Jančíková – 86 let; paní Hilda Koutná – 82 let; pan Pavel Vlach – 68 let; paní MUDr. Marie Mastná – 68 let; paní Věra Uhlová – 65 let; paní Sylva Hájková – 52 let; paní Ricarda Dominga Vogelová – 37 let; paní Tehila Bednářová – 36 let, a pan Libor Vojtěch – 29 let. Všem jubilantům přejeme vše nejlepší, hodně zdraví, štěstí a lásky.

Ad mea veesrim šana!

ŽO PRAHA

V **listopadu** oslavují narozeniny tito naši členové: paní Bohumila Havránková, nar. 17.11. – 91 let; paní Helga Hošková, nar. 10.11. – 89 let; pan Volodymyr Chaplik, nar. 25.11. – 85 let; paní Eva Chotovinská, nar. 22.11. – 85 let; paní Věra Chudáčková, nar. 11.11. – 85 let; paní Olga Jirásková, nar. 16.11. – 89 let; paní Marie Křížková; nar. 26.11. – 90 let; pan Josef Luňák, nar. 25.11. – 75 let; paní Helena Lyerová, nar. 1. 11. – 80 let; paní Luisa Matoušková, nar. 25.11. – 88 let; pan Jiří Munk, nar. 2.11. – 86 let; paní Zuzana Nadjarová, nar. 10.11. – 94 let; paní Malvína Polevá, nar. 17.11. – 84 let; pan Mark Polevoj, nar. 16.11. – 86 let; pan Tomáš Radil, nar. 8.11. – 88 let; pan Jindřich Ročovský, nar. 12.11. – 88 let; pan Vilém Karel Solar, nar. 27.11. – 92 let; pan Maria Yavorsky, nar. 14.11. – 84 let, a paní Renata Zábrodská, nar. 29.11. – 86 let. Oslavencům přejeme hodně zdraví a spokojenosti do dalších let.

Ad mea veesrim šana!

Úmrtí

S velkou lítostí oznamujeme, že dne 14. října zemřela ve věku 91 let paní Anna Lorencová. Se zesnulou jsme se rozloučili v úterý 16. října v obřadní síni Nového židovského hřbitova v Praze, obřad provedl vrchní zemský rabín Efraim Sidon.

Zichrona livracha!

S těžkým srdcem oznamujeme, že dne 26. října ve věku 46 let náhle zemřel pan Moše Váňa, manžel a otec, oblíbený člen naší komunity. Se zesnulým jsme se rozloučili ve středu 31. 10. na Novém židovském hřbitově v Praze 3. Obřad provedl zemský rabín Karol E. Sidon. Nechť je jeho duše vevázána do svazku věčného života. *Zichrono livracha.*

Hakamat matzeva

Dne 24. října byl odhalen náhrobek paní Jiřiny Hazukové.

RIMAVSKÁ SOBOTA

V mesiaci **november** oslavujú svoje životné jubilea: pán Ladislav Fedor – 33 rokov; pán MUDr. Július Lukáč – 81 rokov; pani Eva Szabová – 59 rokov, a pani Silvia Szabová – 33 rokov. Našim jubilantom prajeme pevné zdravie a spokojnosť.

Ad mea veesrim šana!

ŽO TEPLICE

V **listopadu** oslaví své narozeniny paní Jana Urbanová, nar. 10.11. – 40 let, a paní Lenka Čapková, nar. 4.11. – 40 let. Celá teplická obec jim přeje hodně zdraví a osobní spokojenosti.

Ad mea veesrim šana!

ŽNO TRENČÍN

V **listopadu** oslávia narodeniny: pani Ing. Rozália Becková z Prievidze – 91 rokov, a pani Nora Guttmannová z Trenčína – 88 rokov. Srdečne našim členkám gratulujeme a prajeme všetko dobré.

Ad mea veesrim šana!

ŽO ÚSTÍ NAD LABEM

V **listopadu** oslaví narozeniny paní Pavla Schopfová a paní Milada Narwová. Do dalších let jim přejeme hodně zdraví.

Ad mea veesrim šana!

ZPRÁVY ZE SVĚTA

TEROR V SYNAGOZE

Při šabatové bohoslužbě v poslední říjnovou sobotu zavraždil útočník v synagoze v americkém Pittsburghu jedenáct osob, tři ženy a osm mužů. Nejmladšímu bylo 54, nejstaršímu 97. Jedná se o jeden z nejtragičtějších ataků v nedávné historii USA. Útočník Robert Bowers (46 let) měl čistý trestní rejstřík, ale výraznou stopu nacionalistických komentářů a antisemitských urážek na sociální sítích, včetně příspěvků popírajících holokaust. Před činem ještě napsal na sociálním fóru, že „židovští vetřelci zabíjejí naše lidi“. Kritizoval židovskou organizaci HIAS, která pomáhá uprchlíkům v USA. Během dvacetiminutového útoku vykřikoval antisemitská hesla, poté se po přestřelce vzdal policii a čeká na soud.

Místní židovská kongregace Tree of Life, Strom života, byla založena před 150 lety, patří tedy k nejstarším v zemi, a hlásí se ke konzervativnímu proudu judaismu. Připomeňme, že Pittsburgh (a především čtvrť Squirell Hill, kde došlo k útoku) je město se silnou židovskou menšinou. Vzniklo zde i hnutí o reformu tradičního judaismu, formulované roku 1885 v tehdy revolučním Pittsburském programu. Památku zavražděných přišly uctít tisíce občanů, kondolence zaslali světoví představitelé včetně papeže Františka.

Trpkým dodatkem bylo vyjádření vrchního izraelského rabína, který sice kondoloval, nicméně dějiště vraždy nenazval kvůli neortodoxnímu zaměření komunity synagogou, ale „místem židovského charakteru“. Výrok komentoval mj. bývalý izraelský ambasador v USA M. Oren: „Konzervativní Židé v Pittsburghu byli dost židovští na to, aby byli zavražděni proto, že byli Židé, nicméně jejich hnutí židovský Stát Izrael neuznává. Izrael musí tyto komunity, které již tak ohrožuje asimilace, podpořit tím, že posílí své vztahy k nim.“

MIKVE VE VRATISLAVI

V říjnu byla slavnostně otevřena zrekonstruovaná mikve v polské Vratislavi. Nalézá se ve sklepních prostorách synagogy U Bílého čápa, jediném templu, který přežil druhou světovou válku a jenž prošel celkovou opravou. Mikve pochází z roku 1901. „Byla to jedna z nejmodernějších mikve své doby. Její velikost je udivující a je rovněž připomínkou židovského života v německé Breslau i poválečné polské Vratislavi,“ stojí v prohlášení Nadace Benty Kahan, která rekonstrukci iniciovala. V listopadu probíhá v synagoze v rámci Měsíce vzájemného respektu řada kulturních programů (viz www.fbk.org.pl).

Karel Cudlín: *Po teroristickém útoku.*

HATIKVA V ABÚ ZABÍ

Při říjnovém utkání v judu v Abú Zabí (ve Spojených arabských emirátech) zazněla izraelská hymna, když zápasník v lehké váze Judoka Sagi Muki získal zlatou medaili. Při tomto turnaji se tak stalo poprvé, dříve organizátoři Hatikvu hrát odmítali a musela zasáhnout Mezinárodní federace judistů. Ta hry zakázala do doby, než budou „zaručeny stejné podmínky účastníkům všech národů“.

VNUČKA TWEETUJE

V říjnu pobouřil italskou židovskou komunitu tweet europoslankyně Alessandry Mussoliniové, která v něm hrozí trestním oznámením každému, kdo na sociálních sítích napadne památku jejího dědečka, fašistického diktátora Benita Mussoliniho. Mussoliniová byla do Evropského parlamentu zvolena za stranu bývalého premiéra Silvia Berlusconiho Vzhůru, Itálie, ale nyní se chystá přestoupit do protiimigrační pravicové Ligy Severu.

V listopadu si Itálie připomíná 80. výročí zavedení rasových zákonů. Ten nejdůležitější vstoupil v platnost 17. listopadu 1938. Italští Židé jím přišli o občanská práva, nemohli vykonávat veřejné úřady ani studovat na univerzitách.

KOŠER VELETRH

V listopadu se ve varšavském Židovském muzeu Polin koná veletrh košer potravin, Kosher Expo Poland. Své košer produkty zde představí sedm společností, včetně firmy Pravda Vodka nebo Kopernikovy továrny na cukrovinky. Cílem veletrhu je podpořit export polských košer potravin do zahraničí (hlavně do Izraele a USA), hlavními sponzory jsou letecká společnost El Al a Polsko-izraelská obchodní komora.

BRITOVÉ DO NĚMECKA

Britští Židé stále více žádají o německé občanství, jímž by si i po odchodu země z Evropské unie zachovali její pas. Zatímco roku 2015 žádalo o toto občanství 43 osob, roku 2017 to bylo již 1667 osob. Možnost získat německé občanství umožňuje zákon, jenž vznikl pro repatriaci Židů, jejichž rodiny ztratily německé občanství v době nacismu, i pro jejich potomky, kteří před perzekucí uprchli do zahraničí. Většinu žadatelů tak tvoří Židé s německými kořeny.

SIDUR MARILYN MONROE

V listopadu se v New Yorku koná dražba modlitební knihy, jež patřila slavné herečce Marilyn Monroe. K judaismu konvertovala roku 1956, krátce před svým sňatkem se spisovatelem Arthurem Millerem. O pět let později se sice rozvedli, ale Monroe prohlásila, že židovskou víru neopustí. Sidur byl vydán roku 1922 ve Vídni, je v něm řada hereččiných poznámek a na knize je patrné, že byla opravdu používána. **(am, ztis.cz)**

ראש חדש ירחון
ROŠ CHODEŠ

Vydává Federace židovských obcí v ČR, Maiselova 18, 110 01 Praha 1, IČO: 00438341, www.fzo.cz Redakce a administrace: Izraelská 1, 130 00 Praha 3, telefon/fax 226 235 217, e-mail: roschodes @sefer.cz. Redakce: Alice Marxová (šéfredaktorka), Jiří Daníček. Sekretariát a výtvarná spolupráce: Anna Tomášková. Vychází měsíčně, nevyžádané rukopisy se nevracejí. Číslo indexu 47 680. Distribuci pro předplatitele provádí v zastoupení vydavatele společnost Česká pošta a. s. Objednávky na bezplatné infolince České pošty 800 300 302 nebo 954 302 007 (16), písemně na adrese: Česká pošta, s. p. oddělení periodického tisku Olšanská 38/9, 225 99 Praha 3, e-mail: postabo.prstc@cpost.cz. Předplatné pro Slovensko MAGNET press, Slovakia s.r.o. P.O. Box 169, 830 00 Bratislava, tel.: 00421-2-67201931-33, fax: 00421-2-67201910 (20,30), e-mail: predplatne@ press.sk. Předplatné do zahraničí vyřizuje administrace Roš chodeš. MKČR E922, ISSN 121074 68. Toto číslo vychází 1. 11. 2018. **Cena 20 Kč** (0,90 €)